

Arbetskraftens rörlighet i Norden

– Drivkrafter och effekter

Pernilla Andersson och Eskil Wadensjö

Arbetskraftens rörlighet i Norden

TemaNord 2008:524

© Nordiska ministerrådet, Köpenhamn 2007

ISBN 978-92-893-1672-9

Tryck: Ekspressen Tryk & Kopicenter

Upplaga: 0

Tryckt på miljövänligt papper som uppfyller kraven i den nordiska miljösvanemärkningen.

Publikationen kan beställas på www.norden.org/order. Fler publikationer på

www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

Nordiska ministerrådet

Store Strandstræde 18

DK-1255 Köpenhamn K

Telefon (+45) 3396 0200

Fax (+45) 3396 0202

Nordiska rådet

Store Strandstræde 18

DK-1255 Köpenhamn K

Telefon (+45) 3396 0400

Fax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och är en viktig partner i europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill styrka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Innhold

Inledning.....	7
1. Drivkrafter bakom arbeidspendling og migration.....	13
1.1. Økonomiske drivkrafter.....	13
1.2. Andre drivkrafter: lagstiftning og livskvalitet.....	17
1.3. Sammanfattning.....	19
2. Vilken betydelse har arbeidspendling og migration for individernas inkomster og for regional utjämning?.....	21
2.1. Betydelsen av rörlighet for individens möjligheter på arbetsmarknaden: inkomster og sysselsättning.....	22
2.2. Betydelse av rörlighet for den regionala utjämningen – arbetsmarknaden.....	26
2.3. Omfattningen av pendling mellan länder og inom länder.....	27
2.4. Betydelse av rörlighet for den regionala utjämningen – bostadsmarknaden.....	30
2.5. Sammanfattning.....	31
3. Effekter på löner og sysselsättning.....	33
3.1 Effekter på löner i invandringslandet av migration.....	36
3.2 Effekter på arbetslöshet i invandringslandet av migration.....	37
3.3 Sammanfattning.....	39
4. Migrationens og pendlingens effekter for den offentlige sektorns finanser i inflyttnings- og utflyttningsländer.....	41
4.1 Effekter for den offentlige sektorns finanser i invandringsländerna.....	41
4.2 Effekter for den offentlige sektorns finanser i utvandringsländerna.....	44
4.3 Sammanfattning.....	45
5. Rörlighet og konjunkturutjämning.....	47
5.1 Invandring og konjunkturvariasjoner.....	47
5.2 Pendling og konjunkturvariasjoner.....	49
5.3 Sammanfattning.....	50
6. Graden av integrasjon i Norden.....	53
Referenser.....	55

Inledning

Den europeiska gemensamma arbetsmarknaden har vuxit och fortsätter att växa. Det finns en omfattande diskussion om vilka effekter denna expansion har och kommer att få. Det finns i denna diskussion lärdomar att dra från erfarenheterna av den nordiska arbetsmarknaden som etablerades långt tidigare. I denna rapport behandlar vi ekonomiska aspekter av den gemensamma arbetsmarknaden i Norden med betoning på migration och pendling.

Formellt har det funnits en gemensam nordisk arbetsmarknad sedan år 1954. Reellt etablerades den emellertid redan tidigare.¹ Sverige avskaffade unilateralt arbetstillståndskravet för medborgare från nordiska länder den 1 oktober 1943. Många kom som flyktingar från Danmark och Norge under andra världskriget och slopandet av kravet på arbetstillstånd förenklade hanteringen. Kravet återinfördes inte efter krigsslutet. Tvärtom avskaffade Sverige år 1945 strax efter krigsslutet visumkravet för medborgare i Danmark, Island och Norge.² För finska medborgare avskaffades visumkravet först i december 1949. Att visumkravet hade betydelse kan man se av den snabba ökningen av invandringen från Finland år 1950 efter att kravet tagits bort. Även Danmark genomförde liknande förenklingar av regelsystemet före bildandet av den nordiska arbetsmarknaden om än senare än vad Sverige gjorde. Det betydde för Sveriges del och huvudsakligen också för Danmarks del att etablerandet av den gemensamma nordiska arbetsmarknaden år 1954 inte innebar några större omedelbara förändringar. För de andra länderna var förändringarna i den legala strukturen större, men å andra sidan fanns inga större migrationsströmmar till dessa länder vare sig under perioden före 1954 eller under åren närmast efter. Reellt hade överenskommelsen 1954 ingen större betydelse på kort sikt.

Överenskommelsen som träffades år 1954 har i viss mening främst varit en symbol för etablerandet av den nordiska arbetsmarknaden, ett etablerande som alltså inletts långt tidigare. Å andra sidan var överenskommelsen en bas för det fortsatta arbetet med att etablera en gemensam nordisk arbetsmarknad. Även utan krav på arbetstillstånd, visum eller pass kan det finnas stora migrationshinder, t.ex. genom att det krävs utbildning genomgången i det land i vilket en person arbetar. Här träffades avtal avseende olika yrken inom sjukvården (läkare, tandläkare, sjuksköterskor) under 1960-talet, som innebar att hindren avsevärt redu-

¹ Se Wadensjö (1973, 1975) och Pedersen, Røed och Wadensjö (2007) för detaljerade beskrivningar av utvecklingen.

² Under kriget hade de som kommit från dessa länder haft flyktingstatus och därför inte behövt ha visum.

cerades. Även överenskommelser mellan de nordiska länderna rörande socialförsäkringarna bidrog till att minska hindren. Tidigare krävdes i många fall för statlig anställning medborgarskap i landet i fråga. Sådana restriktioner har efterhand blivit mindre vanligt förekommande vilket kan ha underlättat rörligheten för vissa yrkesgrupper. Av betydelse var också varit att krav på medborgarskap för olika statliga tjänster gradvis avskaffades. Överenskommelsen om en gemensam nordisk arbetsmarknad var självklart också viktig när den ekonomiska utvecklingen gjorde att flyttningsmönstret förändrades och många började flytta till Norge från de andra nordiska länderna. När överenskommelsen träffades år 1954 och under åren närmast efter gick flyttningsströmmarna framför allt till Sverige.

En analys av bildandet av den nordiska arbetsmarknaden leder över till frågan om vad en arbetsmarknad och speciellt vad en gemensam arbetsmarknad är för någonting. I dagligt tal använder vi benämningen arbetsmarknaden för en marknad för arbetskraft som omfattar alla som är sysselsatta eller söker arbete (utbudet av arbetskraft), alla anställningar hos olika arbetsgivare och alla lediga platser (efterfrågan på arbetskraft) samt lönebildningen i ett land. Vi gör det på samma sätt som vi använder varumarknaden för att beteckna utbud, efterfrågan och prisbildning på varor i ett lands ekonomi. Självklart vet vi att detta är en stark förenkling och att det finns många olika delarbetsmarknader, precis som det finns många olika marknader för varor.

Hur är då arbetsmarknaden avgränsad i olika delarbetsmarknader? Avgränsningen bestäms främst av de kostnader som finns för att ta sig mellan olika arbeten. I vissa fall kan kostnaden vara den för att genomgå en ny utbildning; en kostnad som i en del fall i praktiken kan vara så stor att det inte förekommer rörlighet mellan vissa yrken. Ett exempel är att få sjukvårdsbiträden vidareutbildar sig till läkare. För det andra finns det flyttningskostnader förknippade med att byta bostadsort och pendlingskostnader. Flyttningskostnaderna kan vara direkta kostnader för byte av bostad och bostadsort, men det kan också finnas olika (icke-ekonomiska) anpassningskostnader som kostnaderna för att etablera nya kontakter, lära sig behärska ett nytt språk etc. Det kan naturligtvis även finnas icke-ekonomiska vinster av att flytta vid sidan av de ekonomiska förändringar som följer av ett nytt arbete. Pendlingskostnaderna är dels de direkta kostnaderna för transport till och från arbetet, dels och ofta viktigare tidskostnaderna – det finns en alternativ användning för den tid som används för pendling. Det finns också avgränsningar av arbetsmarknaden i delmarknader som följer av de regler som finns vad gäller möjligheterna att kunna ta arbete i ett annat land. Det är dessa regler som gradvis har luckrats upp först för migration mellan de nordiska länderna och sedan för migration inom EU, ett EU som utvidgats i olika steg.

Vad avgränsar då en delmarknad från andra delmarknader? I regel används omfattningen av rörligheten mellan områden och yrken för att göra avgränsningen. Men hur bestäms rörligheten mellan områden och yrken?

Det är för att kunna svara på denna fråga viktigt att se på de dimensioner (utbildningskrav, avstånd, regler) som nämndes ovan.

Avgränsningen av delarbetsmarknaden för ett yrke från delarbetsmarknader för andra yrken beror dels på skillnaderna i möjligheterna att få arbete i olika yrken och löneskillnaderna mellan olika yrken, dels på kostnaderna för att ta sig från ett yrke till ett annat. En ny utbildning eller en uppgradering av en utbildning kan innebära stora kostnader. Ett ökat tillflöde till ett yrke som kräver lång utbildning sker oftast genom att fler ungdomar söker sig till den utbildning som leder till yrket eller genom att personer med utbildning i yrket flyttar till landet från ett annat land, men däremot inte genom att de som redan har arbete påbörjar en ny utbildning. Det finns emellertid också rörlighet från yrken som kräver längre utbildning till yrken som kräver kortare eller ingen specifik utbildning. Det kan vara fråga om ungdomar som inte finner arbete inom det yrke de är utbildade för eller endast kan få arbeten med låga löner inom sitt utbildningsyrke och som därför söker sig till okvalificerat arbete för att kunna få ett arbete eller få en högre lön. Det kan ibland vara kombinerat med flyttning över landsgräns. Ett exempel är att ungdomar med högre utbildning från Polen och Baltikum söker sig till de nordiska ländernas arbetsmarknader och ofta till arbeten i andra yrken än de är utbildade för.

För arbeten inom ett givet yrke finns avgränsningar i olika lokala delarbetsmarknader. Flyttningskostnader (och pendlingskostnader) begränsar omfattningen av den lokala arbetsmarknaden. Generellt gäller att delarbetsmarknader är större för grupper med högre utbildning än för dem med lägre utbildning, men mönstret är inte enhetligt. Traditionerna kan vara olika på olika yrkesområden. Det gäller både inom och mellan länder. Utjämnas arbetsmarknadsläget mellan olika regioner och länder minskar i regel flyttningsströmmarna. Minskar flyttnings- och pendlingskostnaderna ökar migrationen respektive pendlingen. Ju bättre och billigare kommunikationerna är, desto större blir pendlingsområdet. För flyttning och pendling över landsgränser har de regler som gäller stor betydelse.

Frågan är då i vilken utsträckning den nordiska arbetsmarknaden är *en* arbetsmarknad eller rättare sagt om det finns delarbetsmarknader som går över de nordiska landsgränserna.

Går vi tillbaka i tiden är det klart att Sverige och Finland i många avseenden utgjorde *en* arbetsmarknad under perioden från 1950-talets början till och med de inledande åren av 1970-talet. Antalet personer som flyttade från Finland till Sverige var mycket stort och flyttströmmarna från norra Finland till de mellersta och södra delarna av Sverige var jämförbara med dem från norra Sverige till mellersta och södra Sverige. Skillnader i lön men än mer i möjligheterna att få ett arbete var drivkraften. Också under andra perioder med hög arbetslöshet i ett nordiskt land har det förekommit migration mellan de nordiska länderna om än inte lika omfattande. Under perioder med små löneskillnader och små skillnader i

möjligheterna att få arbete har det visserligen förekommit migration mellan de nordiska länderna, men den har då varit betydligt mindre än omflyttningen inom länderna.³

Omfattningen av den externa migrationen är i regel är liten jämfört med den interna. Det kan delvis förklaras av att avstånden mellan länderna är större än avstånden inom länderna, men endast delvis då flera områden i de nordiska länderna ligger nära områden i andra nordiska länder. Avståndet mellan Norrland och Mälardalen är till exempel längre än avståndet mellan Skåne och Själland för att ge ett övertydligt exempel. Skillnaderna kan inte heller förklaras av legala restriktioner då det ju är fritt att flytta mellan de nordiska länderna. Förklaringen till den låga omfattningen av migrationen över gränserna mellan de nordiska länderna får sökas på annat håll.

En viktig förklaring till en relativt låg flyttningsbenägenhet mellan de nordiska länderna ligger i det mönster vi har för migration. De som flyttar är framför allt de unga. De flyttar ofta efter avslutad gymnasieutbildning till en annan ort för högskoleutbildning och många flyttar efter högskoleutbildning vidare till en annan ort för sitt första arbete. Få studerar i ett annat nordiskt land än i det de är födda i, och med en utbildning från ett visst land är det i regel lättare att få arbete i just detta land. Det talar för flyttning internt inom landet men inte externt mellan länder. Andra flyttar i samband med familjebildning och det är också i regel inom landet. Informationen om andra länders arbetsmarknader är i regel också sämre än den om det egna landet, vilket kan bidra till att benägenheten att flytta till ett annat nordiskt land är lägre än benägenheten att flytta inom det egna landet.

Många pendlar till sitt arbete. Denna pendling kan vara mer eller mindre lång. Inom storstadsområdena har många relativt långa arbetsresor. Pendlingen är i huvudsak ett fenomen inom länder men det finns också en pendling över landsgränserna. Denna pendling har tenderat att öka. Mest omfattande är den enligt senaste tillgängliga uppgifter (som avser år 2004) mellan Värmland och Osloområdet. Årjängs kommun i Värmlands län ingår i Oslos arbetsmarknadsregion om man tillämpar samma kriterier för att avgränsa arbetsmarknadsregioner som inom Sverige. Lönerna är högre och möjligheterna att få arbete är större i Oslo än i Värmland, vilket kompenserar för pendlingskostnaderna. Intressant är att följa vilka effekter de bättre transportmöjligheterna mellan Bohuslän och Osloområdet genom den nya Svinesundsbron kommer att få för pendlingen.

Snabbast växande är pendlingen mellan Skåne och Själland. I år, 2007, är denna pendling sannolikt den största mellan de nordiska länderna. Den viktigaste drivkraften är att arbetsmarknaden är starkare och lönerna högre i Köpenhamns storstadsområde än i Skåne. En bidragande

³ Se Pedersen, Røed och Wadensjö (2007) för uppgifter om utvecklingen av migrationen mellan de nordiska länderna under perioden 1954-2004 – den gemensamma nordiska arbetsmarknadens första femtio år.

faktor är att bostadpriserna är lägre i Skåne än på Själland. Dels gör det att svenskar som får arbete i Danmark väljer att bo kvar i Sverige och pendla istället för att flytta till Danmark. Dels gör det att en del danskar väljer att flytta till Skåne men fortsätter att arbeta i Danmark. De flyttar för att börja pendla tillbaka till det land som de kommer från. Pendlingen har starkt underlättats av Öresundsbron som blev klar 2001. Ytterligare en faktor är den danska invandringslagstiftningen, som har lett till att en del främst yngre andragenerationsinvandrare har valt att flytta till Malmöområdet för att kunna gifta sig och bo tillsammans med en make/maka som kommer från ett icke-EU-land.

Det finns även en del pendling i norr mellan Finland, Norge och Sverige. Pendlingen mellan Finland och Sverige kan förväntas öka med etableringen av IKEA i Haparanda.

Även om migrationen och pendlingen mellan de nordiska länderna för närvarande inte är särskilt omfattande är den av stort intresse inte bara inom Norden, utan också för andra som är intresserade av vad som händer vid utvidgningar av en gemensam arbetsmarknad som den inom EU. Det är ett argument för att närmare studera den nordiska arbetsmarknaden. Att migrationen och inte minst pendlingen kan öka i framtiden är ett annat argument. Det är viktigt att veta mer om vilka effekter migrationen och pendlingen har, inte minst i ekonomiskt avseende.

Sammanfattning i punktform

- Den nordiska arbetsmarknaden etablerades formellt 1954 men är reellt ett resultat av en utveckling som startade före 1954 och fortsatte efter detta år.
- Migrationen mellan länderna i Norden har varierat markant över tiden.
- Migrationen inom länderna är betydligt större än migrationen mellan länderna.
- Pendlingen över landgränser har tenderat att öka under senare år.
- Den interna pendlingen är betydligt större än den externa.

1. Drivkrafter bakom arbetspendling och migration

Vid studier av faktorerna bakom både interregional och internationell arbetskraftsmigration brukar man framför allt se på inkomster/löner och arbetsmarknadsläge (arbetslöshet och lediga platser) och förändringar av dessa i inflyttnings- och utflyttningsregionerna eller länderna. Vi kan kalla dessa faktorer för ekonomiska drivkrafter bakom migration eller pendling. De ekonomiska faktorerna kan bidra till att förklara skillnader i flyttningsbenägenhet efter ålder, kön och utbildning. Även om en stor del av de personer som flyttar gör det av ekonomiska och arbetsmarknadsskäl kan andra faktorer påverka valet att flytta. Många flyttar för att utbilda sig, andra av familjeskäl. När det gäller internationell migration kan skillnader i lagstiftning mellan länderna spela roll. För andra kan en önskan om att förändra sin livssituation ligga bakom valet att flytta.

Vi kommer här framförallt att behandla de ekonomiska drivkrafterna eftersom fokus för denna framställning är just arbetskraftsmigration och arbetspendling. Det är rimligt att tro att just inkomster och löner samt arbetsmarknadsläget tillsammans med kostnaderna för flyttning eller pendling framförallt påverkar beslutet att flytta eller börja pendla. Vi gör i detta avsnitt en genomgång av tidigare studier och redovisar uppgifter om de variabler som kan förväntas ha betydelse för framtida migration. Vi kommer också att diskutera hur vi kan förvänta oss att flyttnings- och pendlingsströmmarna mellan de nordiska länderna kommer att se ut med utgångspunkt i den teoretiska diskussionen.

1.1. Ekonomiska drivkrafter

Det är de ekonomiska drivkrafterna som forskare oftast hänvisar till för att förklara arbetskraftsmigration och arbetspendling (se t.ex. Greenwood, 1997). I nationalekonomisk litteratur utgår man vanligen från den så kallade humankapitalmodellen för att förklara varför vissa individer väljer att flytta.⁴ I humankapitalmodellen görs ett antal förenklade antaganden, som kan bidra till förståelsen av drivkrafterna bakom migrations- och pendlingsbeslut. Individen antas känna till nuvärdet⁵ av den inkomst han kommer att få om han stannar kvar under resten av sitt yrkesliv på det

⁴ Sjaastad (1962) var den som först tillämpade humankapitalteorin på migration. Se Björklund m.fl. (2006) för en beskrivning av modeller för individens rörlighetsbeslut.

⁵ Nuvärdesberäkning är en metod som gör att det går att jämföra värdet av framtida inkomster med inkomster under innevarande år.

nuvarande arbetet. Om det finns ett alternativ i form av ett nytt arbete känner han också till nuvärdet av inkomsten från detta arbete om han väljer att ta det och stanna kvar på det under resten av sitt yrkesliv. Det finns både monetära och icke-monetära kostnader förknippade med att flytta. Individen antas ha kunskap om dessa kostnader. Enligt denna modell kommer det att löna sig för individen att flytta om nuvärdet av inkomstskillnaden mellan det ”nya” och det ”gamla” arbetet är högre än kostnaden för att flytta. Beslutet att flytta kan antingen initieras genom ”pushfaktorer” eller ”pullfaktorer”. Om lönerna ökar i en annan region eller i ett annat land än det där individen befinner sig i är detta en pullfaktor till att flytta. Om inkomsten från det nuvarande arbetet däremot minskar, kanske på grund av uppsägning, är detta en pushfaktor. Om migrationen (eller pendlingen) ökar till följd av minskade resekostnader kan det ses som en pullfaktor.

Denna modell kan också användas för att förklara drivkrafterna bakom ett pendlingsbeslut. Om någon har funnit ett nytt arbete och avståndet mellan bostaden och det nya arbetet inte är orimligt långt kan pendling vara ett alternativ till att flytta, antingen dagligen eller varje vecka. Om beslutet står mellan att flytta eller att börja pendla till det nya arbetet kommer individen att jämföra kostnaderna mellan att flytta och att börja pendla.

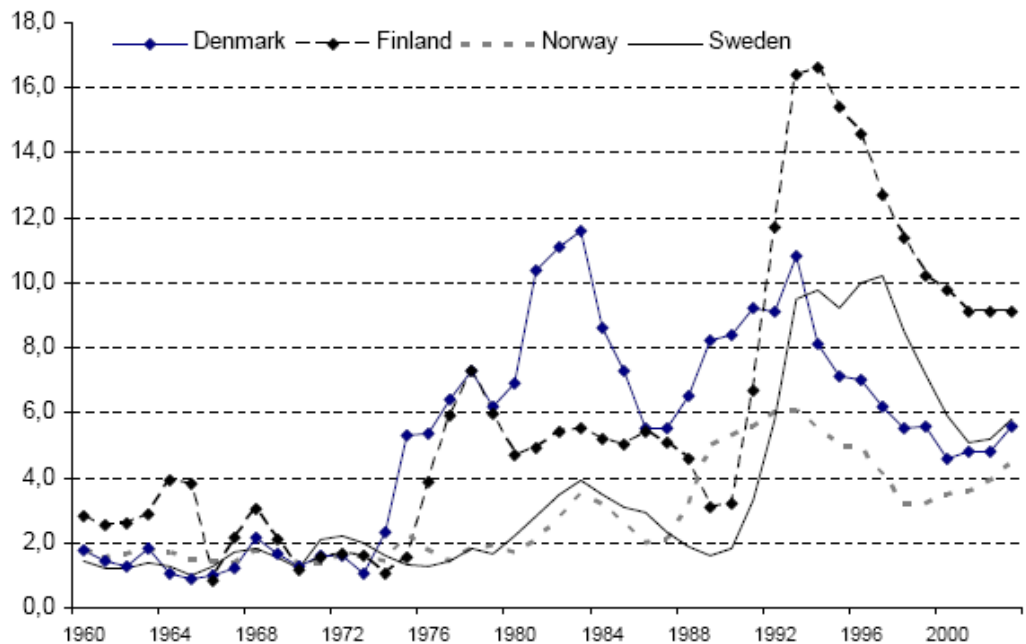
I den enkla versionen av humankapitalmodellen antas individen veta med säkerhet att hon eller han kommer att få ett arbete och ha fullständig information om inkomsterna från de olika alternativen. Detta är inte ett realistiskt antagande. I modellen bortses från att det finns en risk för arbetslöshet. För många som står inför valet att flytta kan det finnas en osäkerhet kring inkomsten och om möjligheterna att överhuvudtaget få ett arbete. En individ som överväger att flytta till en annan region för att söka arbete känner inte i förväg till vad inkomsten blir och inte ens om han överhuvudtaget får ett arbete. Därför är det mer realistiskt att tänka sig att individen jämför den förväntade framtida inkomsten av att stanna kvar på bostadsorten med den förväntade inkomsten av att flytta. Den förväntade inkomsten beräknas som sannolikheten att få ett arbete multiplicerat med lönen från ett nytt arbete. Harris och Todaro (1970) utvecklade denna variant av humankapitalmodellen för att förklara migrationsströmmar i u-länder från landsbygden, där sysselsättningen är hög men lönerna låga, till storstäder med mycket hög arbetslöshet men också högre löner. De förklarade dessa flyttningsströmmar med att den förväntade inkomsten av att flytta till storstäderna är högre än den förväntade inkomsten av att stanna kvar.

I en annan version av den ursprungliga modellen, den så kallade matchningsmodellen, fästs större vikt vid regionala skillnader i arbetslöshet och vakanser än vid löner för att förklara migrationsströmmarna. Om lönerna är trögrörliga kommer regionala skillnader i efterfrågan på varu- och tjänstemarknaden leda till regionala skillnader i arbetslöshet

och vakanser (se t.ex. Jackman och Savouri, 1992). Om lönerna är mer rörliga kan sådana regionala skillnader snarare leda till regionala skillnader i lönenivå.

De empiriska studier som har undersökt de ekonomiska drivkrafterna bakom intern rörlighet i Sverige säger att regionala skillnader i arbetslöshet och vakanser tenderar att ha större betydelse än regionala löneskillnader.⁶

Ett antal studier har behandlat migrationen mellan de nordiska länderna och betydelsen av löneskillnader respektive sysselsättningsskillnader för att förklara dem. Dessa studier har framförallt behandlat migrationen från Finland till Sverige. Vi har inte funnit någon studie som behandlar drivkrafterna bakom arbetskraftspendlingen mellan de övriga nordiska länderna. Figur 1 (Pedersen, Røed och Wadensjö, 2007) visar arbetslöshetsnivån i de nordiska länderna 1960-2003. Här kan vi se skillnader mellan länderna som till viss del kan påverka riktningen på flyttströmmarna. Det handlar framförallt om att arbetslösheten i Sverige under en relativt lång period var klart lägre än arbetslösheten både i Danmark och i Finland.

Figur 1. Arbetslöshet (%) i de nordiska länderna, 1960–2003

Source: Statistics Denmark

Wadensjö (1976) studerar faktorer som påverkar migrationsströmmarna från Danmark, Finland och Norge till Sverige under perioden 1951 till 1973. Han finner att arbetslösheten i Sverige har en negativ inverkan på invandringen till Sverige vilket betyder att ju högre arbetslösheten i Sverige är, desto lägre kan vi förvänta oss att invandringen blir. Han finner

⁶ Se Björklund m.fl. (2006) och Eliasson, Westerlund och Åström (2007) för referenser.

också att arbetslösheten i Danmark har en positiv inverkan på flyttningarna från Danmark till Sverige medan arbetslösheten i hemlandet inte tycks spela någon viktig roll för att förklara flyttströmmarna från Finland och Norge till Sverige. En slutsats av studien är att arbetsmarknadsläget i det land man flyttar till tycks spela en större roll än arbetsmarknadsläget i hemlandet.

Nyberg (1980) studerar faktorer som antas påverka migrationen från Finland till Sverige. Han undersöker inverkan av både skillnaden i förväntade löner och arbetslöshet och vakanser. Ett av studiens huvudresultat är att arbetslöshet och lediga platser är viktigare faktorer än löneskillnader mellan länderna.

Lundborg (1991) studerar migrationen från Danmark, Finland och Norge till Sverige för perioden 1968-1985. Lundborg fokuserar framförallt på att förklara varför flyttströmmarna från Finland var större än från de andra nordiska länderna. Han finner att migrationsströmmarna från Finland tycks vara mer känsliga för löneskillnader mellan länderna än vad migrationsströmmarna från Danmark och Norge är. I likhet med Wadensjö (1976) finner Lundborg att arbetslösheten i Sverige, dvs. destinationslandet, har större inverkan än arbetslösheten i hemlandet. Ett undantag är dock Danmark där även arbetslösheten i hemlandet har en positiv och signifikant inverkan. Även Fisher och Straubhaar (1996) finner att inkomstskillnaderna, mätt som skillnad i BNP per capita, spelar en stor roll i att förklara migrationsströmmarna mellan Finland och Sverige.

Andra studier som har undersökt migrationsströmmarna mellan de nordiska länderna och som finner liknande resultat som de studier som har nämnts tidigare är Wadensjö (1973), Ohlsson (1975), Hietala (1978), Eriksson (1989) och Pedersen (1996).

De hittills nämnda studierna är baserade på makrodata. En av de nyare studier som studerar flyttströmmarna i Skandinavien är Røed (1996), som är baserad på mikrodata. I denna studie tas hänsyn till att benägenheten att flytta från ett skandinaviskt land till ett annat kan variera både med yrke och med utbildningens längd. Hon finner att de med kort utbildning är mindre benägna att flytta än de med lång utbildning. Läkare, sjuksköterskor och byggnadsarbetare är de yrkesgrupper som är mest benägna att flytta över landsgränserna inom Skandinavien. Røed finner i likhet med tidigare studier att benägenheten att migrera ökar om inkomstskillnaden mellan hemland och destinationsland ökar. Flyttströmmarna minskar med arbetslösheten i destinationslandet och ökar med arbetslöshetsnivån i hemlandet. Lågutbildade flyttar främst för att få ett arbete och högutbildade främst för att få högre lön.

Ett resultat som återfinns i flera av de ovan nämnda studierna är att tidigare migration har betydelse för att förklara migrationens omfattning. Har fler migrerat tidigare är migrationen större. Det kan finnas flera bidragande orsaker till ett sådant samband. En förklaring är att någon i en familj flyttar först och att andra medlemmar av familjen följer efter något

eller några år senare. En andra förklaring är informationsspridning från dem som flyttat till släkt och vänner i hemlandet. En tredje förklaring kan vara att arbetsgivare som har fått erfarenhet att invandrare i ett visst land väljer att aktivt rekrytera i samma land.

En annan erfarenhet från olika undersökningar och från tillgänglig statistik är att återutvandringen är omfattande. Det gäller i betydligt högre grad för migration inom Norden än för till exempel flyktinginvandring. Återutvandringens omfattning ett visst år beror självklart på hur många som kommit. Då återutvandringsbenägenheten är störst under åren närmast efter invandringen är det invandringen under åren närmast före som har störst betydelse för återutvandringens omfattning. Återutvandring kan vara ett fullföljande av planer träffade före invandringen men kan också vara ett resultat av att det inte gått så bra som väntat i invandringslandet.

1.2. Andra drivkrafter: lagstiftning och livskvalitet

Det finns skillnader i lagstiftningen mellan de nordiska länderna som kan göra det mer attraktivt för vissa grupper att flytta till något av de andra länderna. Här avses inte skillnader i den skatterättsliga lagstiftningen eftersom den i första hand kommer att påverka inkomsten från arbete och eventuella skillnader tas med i beräkningarna av skillnader i bruttolön.

Ett första exempel på hur skillnader i lagstiftning kan fungera som en drivkraft bakom arbetspendling eller migration är de skillnader i arbetsrätten som finns mellan Sverige och Danmark. I Danmark tillämpas så kallad "flexicurity" där anställningstryggheten är svag men där ersättningen vid arbetslöshet, speciellt för låginkomsttagare är mer generös än i Sverige. En tredje del i "flexicurity"-modellen är en aktiv arbetsmarknadspolitik. Många menar att den danska modellen innebär att arbetsgivarna enklare både kan anställa och säga upp personal. Detta system har både för- och nackdelar men det går att argumentera för att det på grund av den svagare anställningstryggheten är lättare att få arbete i Danmark än i Sverige. Det är t.ex. populärt bland ungdomar att arbeta inom servicesektorn. Det är lättare att få arbete i Danmark, och lönerna är dessutom högre än i Sverige. Den danska modellen lockar kanske främst ungdomar att söka arbete i Danmark, då de troligen inte efterfrågar trygga anställningsförhållanden i lika hög grad som vad de äldre gör. Möjligheten att kunna prova på olika arbeten under relativt korta perioder kan vara lockande för ungdomar. Det kan dock finnas långsiktiga (negativa) effekter av att som ung ha haft flera kortare anställningar.

Ett annat exempel på hur skillnaden i lagstiftning kan påverka pendling och migration är hur de restriktiva reglerna i Danmark för anhöriginvandring påverkar omfattningen av inflyttningen från andra länder och också kan påverka flyttning och pendling mellan Danmark och Sverige. Det ställs höga krav på personer som lever i Danmark för att de ska kun-

na få leva tillsammans med en partner från ett land utanför EU som själv inte är dansk medborgare. Krav ställs både på personen som bor i Danmark; man ska antingen vara dansk medborgare eller medborgare i Norge, Sverige, Finland eller Island, eller vara flykting eller ha skyddad status i Danmark, eller så ska man ha haft permanent uppehållstillstånd i Danmark i mer än tre år. Andra krav som ställs är t.ex. att båda makarna ska vara över 24 år, att personen som bor i Danmark måste ha tillgång till en bostad av rimlig storlek och att personen som bor i Danmark måste kunna ställa upp med en ekonomisk garanti (56 567 DKK) som ska täcka upp för framtida offentliga utgifter för maken/makan. För närmare uppgifter se http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/familyreunification/spouses/spouses.htm. Lagstiftningen i Sverige är inte lika restriktiv på detta område. En del danska medborgare som vill leva tillsammans med en partner som kommer från ett land utanför EU kan komma att välja att bosätta sig i Sverige istället för i Danmark. Det behöver dock inte innebära att man också väljer att arbeta i Sverige. Med de utökade pendlingsmöjligheterna som Öresundsbron ger, går det lättare att ha kvar sitt arbete i Danmark men bo i Sverige. Nordisk Pendlingskarta 2004 visar att majoriteten av dem som pendlar från Sverige till Köpenhamnsregionen är födda i Danmark. Den grupp som framför allt skulle kunna påverkas av de hårdare reglerna för giftermålsinvandring är personer som är födda i Danmark men vars föräldrar har invandrat till Danmark från ett land utanför EU. Denna grupp kan vi inte identifiera bland pendlarna då det i dagsläget inte finns information tillgängligt om föräldrarnas födelse-land.

En annan faktor bakom valet att flytta, antingen för att samtidigt byta arbete och bostad eller för att pendla till sitt gamla arbete, kan vara en önskan om förändrad livsstil eller förändrad miljö i olika avseenden. Det kan handla om att flytta till en storstad för att kunna ta del av ett större kultur- och nöjesutbud eller om att flytta ut på landet för att ha närmare till natur och friluftsliv. En faktor som kan påverka just rörligheten mellan Sverige och Danmark är att priserna på bostadsrätter och småhus är lägre i Skåne än priserna på ägandelägenheter och småhus i Köpenhamnsregionen. Denna skillnad kan föranleda flyttning men behöver inte åtföljas av byte av arbete. Som nämnades tidigare visar Nordisk Pendlingskarta 2004 att många av dem som pendlar från Sverige till Danmark är födda i Danmark. Det är möjligt att denna grupp inkluderar individer som har valt att flytta till Sverige just på grund av de lägre bostadspriserna.

Det är svårt att säga något generellt om hur bedömningen av önsknin- gar om livsstil eller miljö påverkar rörligheten mellan de nordiska länderna. Eftersom en sådan bedömning är högst subjektiv kan denna faktor påverka flyttning i olika riktningar. Några kan flytta från Malmö till Köpenhamn för att uppleva en mer kontinental mentalitet medan andra kan flytta från Köpenhamn till Malmö av motsatt anledning.

1.3. Sammanfattning

Migrationen mellan de nordiska länderna har varit mycket omfattande under vissa perioder. Invandringen till Sverige från de andra nordiska länderna var mycket stor under tiden från tidigt 1950-tal fram till början av 1970-talet, framför allt från Finland. Även senare har migrationen inom Norden varit omfattande främst när arbetslösheten har varit stor i något land och det har varit gott om lediga platser i ett annat. Dock har migrationen varit relativt liten om man jämför med den interna migrationen inom länderna under de senaste decennierna.

Merparten invandrare har flyttat från ett land med lägre lönenivå till ett land med högre lönenivå. Löneskillnaderna mellan de nordiska länderna har efter hand blivit mindre och det har också skett omkastningar i rangordningen. Viktigast för de kortsiktiga variationerna är konjunkturläget. Högre arbetslöshet i hemlandet och i än högre grad fler lediga platser i ett mottagarland leder till att fler flyttar. Det finns en tröghet i migrationsmönstret som kan förklaras av kedjemigration (någon familjemedlem flyttar först) och nätverk (informationsspridning från invandrare till personer i hemlandet).

Under 2004 gick de största pendlingsströmmarna från Sverige till Danmark och från Sverige till Norge. Lönerna är högre i både Danmark och Norge än i Sverige vilket antas vara en viktig förklaring till att många väljer att arbeta på andra sidan den svenska gränsen. I vissa yrken är efterfrågan på arbetskraft också högre i Danmark och Norge än i Sverige vilket stöder hypotesen om att antalet lediga arbeten är en annan viktig drivkraft. Vi diskuterade ovan att den danska arbetsmarknadslagstiftningen kan göra det lättare för kanske främst unga att få arbete vilket kan vara en drivkraft för unga i framförallt Skåne att pendla eller flytta till Köpenhamnsregionen. Vi argumenterade också för att skillnader mellan Sverige och Danmark i lagstiftningen kring giftermålsinvandring kan vara en drivkraft för personer som varit bosatta i Danmark att flytta till Sverige. En del av dessa personer kan sedan tänkas pendla till arbete i Köpenhamnsregionen. Även de lägre bostadspriserna i Skåne kan för en del vara en drivkraft för att flytta.

Sammanfattning i punktform

- Migrationen inom Norden har i regel gått från länder med lägre löner till länder med högre löner. Med minskade löneskillnader mellan länderna har migrationen tenderat att minska.
- Utvandringen ökar med stigande arbetslöshet.
- Invandringen ökar med stigande antal lediga arbeten.
- Det finns en tröghet i variationerna över tiden som kan förklaras med kedjemigration och med att nätverken är viktiga.
- Inte bara ekonomiska faktorer i snäv mening utan också andra faktorer som lagstiftning och miljö har betydelse för migrationens omfattning.
- Investeringar i transportinfrastruktur som broar, järnvägar och vägar kan leda till ökad pendling.
- Pendlingen påverkas inte bara av arbetsmarknadsförhållanden utan också av bostadskostnader och regleringen av invandringen från andra länder än de nordiska.

2. Vilken betydelse har arbetspendling och migration för individernas inkomster och för regional utjämning?

Leder arbetspendling och migration till högre inkomster för de individer som flyttar? Leder rörlighet till regional utveckling? Vi redogör i detta avsnitt för studier på dessa båda områden. I fokus för analysen är dels effekterna på inkomsterna för dem som flyttar, dels effekterna för arbets- och bostadsmarknaderna.

Arbetskraftens rörlighet i Norden handlar dels om migrationsströmmar, dels om pendling. Båda kan ses som specialfall av rörlighet på arbetsmarknaden (Eliasson, Lindgren och Westerlund 2003). Pendlingen förekommer främst bland dem som bor i gränsregioner men inte bara i dessa områden. Det kan handla dels om att återvända hem minst en gång i veckan (gränsarbetare), dels om att arbeta i ett annat land än där man är folkbokförd och återvända hem mer sällan än en gång i veckan ("oäkta" gränsarbetare). En del personer pendlar fram och tillbaka dagligen. Att kunna pendla varje dag förutsätter att man bor och arbetar nära gränsen och/eller att det finns mycket goda kommunikationer.

Eftersom det föreligger få hinder för att röra sig fritt över gränserna mellan de nordiska länderna och det går att tillgodoräkna sig arbetslivserfarenhet från ett annat land än sitt hemland i hemlandets socialförsäkringssystem, kan rörligheten mellan de nordiska länderna i mycket likställas med rörligheten inom ett land. Den största delen av den litteratur som sammanfattas nedan handlar därför mer om intern migration än internationell migration. I den internationella migrationslitteraturen handlar det ofta om att skillnaderna mellan ursprungsland och destinationsland är stora. Det finns skillnader mellan de nordiska länderna när det gäller löner, arbetslöshet och lediga platser men dessa skillnader kan bättre jämföras med regionala skillnader inom ett land.

En skillnad mellan att flytta mellan regioner inom ett land och att flytta mellan länder är att vissa kostnader i regel är högre i det andra fallet. Då de kostnader som finns på grund av att man talar olika språk ofta är mindre vid flyttning från ett nordiskt land till ett annat, kan rörligheten mellan de nordiska länderna jämföras med rörligheten mellan regioner inom ett land. Även om de nordiska länderna liknar varandra i många avseenden finns det emellertid skillnader som gör att kostnaden för att flytta kan vara högre. Trots att danska, norska och svenska är närbesläk-

tade språk upplever en del det som ett hinder för att flytta mellan länderna eller att söka arbete i ett annat land och börja pendla. När det gäller rörligheten till och från Finland kan språket till viss del utgöra ett än större hinder. I Tornedalen talar dock många av dem som är födda i Sverige finska och de kan därmed utan större språkliga problem arbeta i Finland. Finlandssvenskar kan också arbeta i Sverige utan att språket utgör ett hinder. En större andel av finlandssvenskar än av finskspråkiga flyttar till Sverige och det går bättre på arbetsmarknaden i Sverige för finlandssvenskarna än för de finskspråkiga.⁷

En utbyggnad av infrastrukturen som förkortar restiden mellan arbete och bostad på olika sidor om landsgränsen leder troligen till att pendlingen ökar men att flyttningarna minskar, i varje fall initialt (Heikkilä, Johansson, Persson och Stambøl, 1999).

2.1. Betydelsen av rörlighet för individens möjligheter på arbetsmarknaden: inkomster och sysselsättning

Betydelsen av pendling eller migration för individens möjligheter på arbetsmarknaden måste analyseras mot bakgrund av de drivkrafter som finns bakom pendling och migration. I föregående kapitel diskuterade vi de ekonomiska drivkrafter som antas ligga bakom migrations- eller pendlingsbeslutet. Vi konstaterade att en individ antas fatta beslut angående bostad och arbete genom att jämföra den förväntade nyttan av de olika alternativen och välja det alternativ som ger högst förväntad nytta. Under dessa omständigheter är det rimligt att anta att individer som väljer att pendla över riksgränsen eller flytta kommer att ha en högre lön än de skulle ha haft om de inte hade gjort det. Om lönen som erbjöds i grannlandet inte hade varit högre än i hemregionen hade man inte valt att pendla eller flytta då det finns kostnader förknippade med detta. Åtskilliga forskare har resonerat på detta sätt framförallt när det gäller motiven till varför individer flyttar och vilka effekter flyttning har på de flyttandes inkomster.

Vad visar den empiriska forskningen? Teorin säger alltså att vi borde finna en positiv effekt på inkomsten för den som väljer att pendla eller flytta. Det finns dock också argument för att de som flyttar i varje fall på kort sikt kan komma att få en lägre inkomst än vad de som stannar får beroende på en initial förlust av regions- eller landsspecifikt humankapital. När det gäller individer som haft en anställning i sitt hemland och har full information om den nya lönen finns det större skäl att tro att de faktiskt kommer att få en högre lön än vad de skulle ha haft om de inte hade flyttat. Teorin om att individer fattar det beslut som maximerar den förväntade nyttan utgår just från att individen endast kommer att fatta beslut

⁷ Se Rooth och Saarela (2006a).

att flytta (eller byta arbete och börja pendla) om det medför en högre förväntad inkomst.

Det finns en rad problem med att empiriskt analysera effekten av rörlighet på individens lön (se Greenwood 1997 för en detaljerad genomgång). Ett problem är att det inte är slumpmässigt vem som väljer att flytta och vem som väljer att inte göra det. Det är fråga om en självselektion där det är möjligt att de individer som är mest motiverade och har högst arbetskapacitet väljer att flytta. Om man finner att dessa individer får en högre inkomst när de har flyttat än jämförbara individer som inte flyttat, behöver det inte betyda att det är flyttningen i sig som har lett till den högre inkomsten. Vi vet inte om de som valde att flytta hade fått en högre inkomst även om de hade stannat. Det går att resonera på samma sätt när det gäller sysselsättningsmöjligheter. I en studie baserad på data från Finland undersöks effekten på arbetslösa individers sysselsättningsmöjligheter av att flytta mellan regioner i Finland (Pekkala och Tervo, 2002). Deras hypotes är att det är de "bästa" bland de arbetslösa som väljer att flytta. De får också empiriskt stöd för denna hypotes. En enkel beskrivning visar att de som flyttar har högre sysselsättningsgrad, men när hänsyn tas till selektion finns inte stöd för att det är flyttningen som leder till högre sysselsättning. Slutsatsen är att det inte är flyttningen i sig som hjälper de arbetslösa att få arbete utan att det är skillnaden i olika egenskaper mellan dem som flyttar och dem som stannar som är viktiga.

Experimentella och icke-experimentella data vid studier av internationell migration

Det är svårt att avgöra hur migrationen påverkar dem som flyttar i ekonomiskt avseende. Hur mycket högre eller lägre blir lönen eller arbetsinkomsten för den som flyttar till följd av själva flyttningen? Problemet är att vi bara uppgifter om vad som händer om individen flyttar inte om individen stannar kvar och det skulle vi behöva veta för att kunna beräkna hur stor effekten är. Vi kan inte heller finna personer som är identiska i alla avseenden och som stannat kvar. Jämförelsen avser i stället personer som är så lika som möjligt dem som flyttar; de har samma ålder, kön, utbildning etc. Även om det i vissa datamaterial går att kontrollera för många egenskaper kvarstår skillnader mellan dem som flyttar och dem som inte flyttar som det inte går att kontrollera för. Det är kanske de mer ambitiösa som flyttar; och de skulle ha fått en högre lön även om de hade stannat kvar. Den typ av data som behövs för att kunna göra undersökningar som beaktar sådana icke observerbara skillnader är data baserade på experiment eller experimentliknande förhållande.

Det finns ett sådant datamaterial som bygger på ett lotteri. Lotteriet avser personer på Tonga för vilka det varje år utfärdas ett antal tillstånd att flytta till Nya Zeeland för att ta arbete där. Betydligt fler drar en lott än vad det finns vinstlotter. Det betyder att vi får en ny jämförelsegrupp till dem som flyttar – de som fått en nitlott. Forskarna har med hjälp av detta datamaterial gjort två jämförelser. För det första mellan dem som flyttar (har dragit en vinstlott) och ett urval av dem som inte sökt men som har samma observerbara egenskaper som flyttarna (en traditionell jämförelse). För det andra mellan dem som flyttar och dem som dragit nitlotter och därför inte flyttar. Flyttningens vinst blir betydligt större i det första än i det andra fallet. Det tyder på att traditionella metoder överskattar flyttningens vinst i detta fall och troligen också i en del andra fall.

Se McKenzie, Gibson och Stillman (2006).

Det finns flera andra undersökningar som forskargruppen har gjort som baseras på samma datamaterial. Deras projekt har en egen hemsida. Se www.pacificmigration.ac.nz.

Vi har funnit en studie på individnivå av effekter på lön och sysselsättning av att flytta från ett nordiskt land till ett annat, men ingen som avser att byta arbete för att börja pendla över en landsgräns. Denna studie, Rooth och Saarela (2006b), behandlar migrationen mellan Finland och Sverige. Den pekar på att det finns en negativ selektion vad avser utbildning bland dem som flyttar från Finland till Sverige. Det finns däremot en positiv selektion bland dem som återutvandrar. Det förstärker den negativa selektionen bland dem som blir kvar. En förklaring skulle kunna vara att arbetsmarknaden för lågutbildade är bättre i Sverige än i Finland.

Ett alternativ är att se hur det går för dem som kommit som invandrare från ett nordiskt land till ett annat utan att jämföra med de inkomster de skulle ha fått om de stannat kvar i hemlandet. I en studie från 2006 har Saarela och Rooth analyserat arbetsmarknadsintegrationen för finländska

invandrare i Sverige. Data från 1990 och 2001 har använts för att man ska kunna studera skillnaden i graden av integration före och efter krisen under 1990-talet. De finner att framför allt finländska män har lägre sysselsättningsgrad än jämförbara individer som är födda i Sverige och att inkomsterna är lägre bland dem som arbetar. De finner också att skillnaderna har ökat över tiden. En förklaring till inkomstgapet är att de finländska männen över lag har betydligt lägre utbildning än svenska män. En annan förklaring som författarna föreslår är att det finns en stor skillnad beträffande i vilken bransch man arbetar, vilket skulle kunna förklara en del av inkomstskillnaden. Det faktum att en stor del av finländarna arbetade inom industrin när de anlände och att det är just denna sektor som drabbades hårt under 1990-talskrisen, kan vara en orsak till skillnaderna. Finländska kvinnor tycks vara mer välintegrerade än de finländska männen. Sysselsättningsnivå och inkomster är mycket lika de för infödda kvinnor. En förklaring kan vara att finländska och infödda kvinnor är i samma branscher.

Effekten av att flytta till ett annat nordiskt land eller av att börja pendla över landsgränsen kan skilja sig åt mellan olika yrken och branscher. I vissa yrken och branscher kan ett nordiskt land erbjuda de högsta lönerna och de bästa sysselsättningsmöjligheterna medan ett annat land är att föredra i andra fall. Öresundskommittén har gjort beräkningar av disponibel inkomst för vissa yrkesgrupper i Danmark och Sverige.⁸ Resultaten skiljer sig åt mellan olika yrken. Farmaceuter och läkare har t.ex. högre disponibel inkomst i Sverige medan VVS-tekniker och programmerare har högre disponibel inkomst i Danmark. Det innebär dock inte att det är attraktivt för alla personer i dessa yrken av flytta dit där de får högst disponibel inkomst. Andra faktorer kan vara avgörande för var de väljer att arbeta.

Som framgår av Nordisk Pendlingskarta 2004 skiljer sig in- och utpendlingen åt för olika branscher. Ett flöde som är speciellt tydligt är pendlingen från Sverige till Norge inom byggsektorn. Det finns här goda skäl att tro att svenska byggnadsarbetare har möjlighet till högre löner om de väljer att pendla eller flytta till Norge.

I den optimala undersökningssituationen vill man kunna observera samma individer före och efter flyttningen eller bytet till ett arbete som innebär pendling, samt observera en grupp av jämförbara individer under samma period som inte flyttat eller börjat pendla till arbetet. För dessa två grupper vill man sedan jämföra inkomsterna före och efter att den första gruppen flyttat eller börjat pendla. I en sådan studie är det viktigt att jämförelsegruppen verkligen är jämförbar med dem som flyttar. Eftersom det inte är slumpen som avgör vem som flyttar eller börjar pendla finns det en risk för att det är en selekterad grupp, som i olika avseenden skiljer sig från dem som inte flyttar eller börjar pendla. Det finns statistiska meto-

⁸ Se

www.oresundskomiteen.dk/site_dir/oeresund/upload/arbejde_i_danmark_arbejde_i_sverige2.pdf.

der, så kallade matchningsmetoder, som syftar till att finna en jämförbar grupp. Man kan dock bara hitta en jämförelsegrupp som liknar dem som flyttar eller pendlar beträffande observerbara egenskaper.

Med tanke på att det endast finns en studie av inkomsteffekterna för dem som flyttar ska vi diskutera vilka effekter vi kan förvänta oss mot bakgrund av resultaten från studier av interregional rörlighet. Det finns en del studier om effekterna av att flytta mellan regioner på inkomster. Axelsson och Westerlund (1998) undersöker vilka effekter interregional migration inom Sverige har för hushållens inkomster. De finner ingen positiv effekt av att flytta på hushållens gemensamma ekonomi. En tolkning av detta resultat är att även om en flyttning för en av de vuxna i familjen innebär en ökning av inkomsten kan den andra vuxna i familjen drabbas genom att inte få något arbete på den nya bostadsorten eller ett arbete med lägre lön än tidigare. Nakosteen och Westerlund (2004) använder också data för Sverige men inkomstmåttet är nu den enskilde individens bruttolöns från arbete. De finner en signifikant positiv effekt av interregional migration på inkomsten. Detta gäller både för dem som var arbetslösa och dem som var sysselsatta innan de flyttade.

Mikkonen (2006) studerar selektion och effekter av intern migration av bosniska flyktingar i Sverige. Hon finner att migranterna i viss utsträckning är positivt selekterade (har högre utbildning än dem som inte flyttar). Ett annat resultat är att de män som flyttar har något högre sannolikhet att få arbete men får lägre lön än dem som inte flyttar givet olika egenskaper inklusive bostadsort. För kvinnorna är motsvarande effekter inte signifikanta. Resultaten pekar på att det främst är andra faktorer än de arbetsmarknadsmässiga som påverkar den interna omflyttningen för denna grupp. Det är här fråga om kortsiktiga effekter. De långsiktiga effekterna kan vara annorlunda.

2.2. Betydelse av rörlighet för den regionala utjämningen – arbetsmarknaden

Detta avsnitt inleds med en diskussion kring det teoretiska resonemang som ligger till grund för de studier som analyserar effekten av rörlighet på den lokala arbetsmarknaden beträffande sysselsättning och löner. Därefter presenteras och diskuteras några empiriska studier som har försökt att kartlägga dessa samband.

Effekten av migration och pendling på både in- och utflyttningsregionen kan diskuteras utifrån en enkel efterfråge- och utbudsmo- dell där variablerna är utbud och efterfrågan på arbetskraft, löner och sysselsättning. Om rörligheten från ett land till ett annat ökar, allt annat lika, kommer utbudet av arbetskraft att öka respektive minska i regionerna. Enligt humankapitalteorin kan vi vidare anta att de förväntade inkomsterna för dem som flyttar är högre i inflyttningsregionen jämfört med utflyttnings-

regionen, alternativt att arbetslösheten är lägre respektive högre. Ett ökat utbud av arbetskraft leder enligt teorin till att lönerna minskar medan en minskning av utbudet i utflyttningsregionen leder till ökade löner. Enligt denna enkla modell skulle regioner med initialt en högre arbetslöshet än genomsnittet ha högre lön (Pissarides och McMaster, 1990). Detta skulle alltså betyda att individer som inte flyttar på lång sikt får en högre lön än de som flyttar.

I de nordiska länderna, kanske framförallt i Sverige, är dock lönerna trögrörliga vilket innebär att anpassningen på arbetsmarknaden sker på annat sätt. Vi kan därmed anta att arbetslösheten på sikt ökar i inflyttningsregionen medan den minskar i utflyttningsregionen. Teorin säger dock inte vilka som blir arbetslösa; pendlarna och immigranterna, eller ursprungsbefolkningen. Om pendlarna och immigranterna i genomsnitt har kortare anställningstid skulle det kunna innebära att de löper störst risk att bli arbetslösa. De empiriska undersökningar som finns på området har dock inte lyckats finna denna typ av effekter vare sig vad gäller lön eller sysselsättning.

Arbetslösa individer står för en stor del av rörligheten på arbetsmarknaden eftersom det är denna grupp som söker arbete mest intensivt. Arbetslösa antas acceptera ett arbete då den erbjudna lönen överstiger reservationslönen, dvs. den lägsta lönen till vilken man kan tänka sig att arbeta. Enligt matchningsmodellen kommer utflyttningen att vara hög från regioner med relativt hög arbetslöshet och låg från regioner med relativt låg arbetslöshet. Inflyttning kommer att ske till regioner med höga vakanstal. Empiriska resultat tyder dock på att rörligheten är högre i högkonjunkturer än i lågkonjunkturer.

Empiriska resultat för interregional rörlighet i Sverige visar att rörligheten ökar med den regionala arbetslöshetsnivån både när det gäller pendling och utflyttning (Eliasson, Lindgren och Westerlund, 2003). Nu kan migration till ett land eller en region inte bara påverka utbudet av arbetskraft inom landet eller regionen utan också efterfrågan på arbetskraft. Vi kommer att behandla denna fråga i avsnitt 3.

2.3. Omfattningen av pendling mellan länder och inom länder

Med pendling brukar man avse att personer har bostad i en kommun eller lokal arbetsmarknad och arbetar i en annan kommun eller lokal arbetsmarknad. Det är självklart en godtycklig avgränsning. Avståndet från bostad till arbetsplats kan vara mycket kort om såväl bostad som arbete ligger vid en kommungräns (gränsen till en lokal arbetsmarknad) men på olika sidor av kommungränsen (gränsen mellan två lokala arbetsmarknader). Många pendlar dock långa sträckor.

Pendlingen finns i olika former. En del pendlar varje dag. Det gäller till exempel många som bor i storstadsområdena. De gör dagliga resor fram och tillbaka till arbetsplatsen. Andra pendlar mera sällan. Inte ovanligt är veckopendling. De reser i början av arbetsveckan till den ort där de arbetar för att i slutet av arbetsveckan resa tillbaka. De finns de som har än längre vistelsetider på arbetsorten och relativt få gånger under ett år reser tillbaka till bostadsorten.

Det finns en pendling också mellan de nordiska länderna – mellan kommuner belägna i olika länder. Även här finns olika typer av pendling – daglig pendling och en pendling som är förenad med hemresor som sker mera sällan. Vi ska här se på hur vanligt förekommande pendling är mellan de olika nordiska länderna år 2001 och år 2004. Vi ska också jämföra den externa pendlingen i olika gränskommuner i Sverige med den interna in- och utpendlingen i dessa kommuner för att få ett perspektiv på omfattningen av den externa pendlingen.

Vi ska börja med att se på de aggregerade pendlingsströmmarna år 2001 och 2004. Vi finner att de största pendlingsströmmarna går från Sverige till Norge och från Sverige till Danmark. De andra pendlingsströmmarna har mindre omfattning. Vi ska kort kommentera de båda största strömmarna.

Pendlingen från Sverige till Norge var stabil mellan 2001 och 2004. Merparten pendlare är män. De flesta kommer inte från gränskommunerna utan från andra områden i Sverige. Den största näringsgrensgruppen är byggnadsverksamhet (nästan alla i den gruppen är män). Den vanligaste utbildningen är gymnasial utbildning om högst tre år. Merparten av pendlarna är födda i Sverige men inte så få är födda i Norge och pendlar alltså tillbaka till sitt födelseland.

Pendlingen från Sverige till Danmark har ökat markant mellan 2001 och 2004. Det kan troligen främst tillskrivas Öresundsbron och till en mindre del de regler som begränsar möjligheterna för främst unga personer som gifter sig med någon från icke EU-land att få tillstånd för sin make/maka att flytta till Danmark. De flesta pendlarna bor på andra sidan sundet och pendlar till Köpenhamnsområdet. Den största gruppen av pendlare från Sverige till Danmark är födda i Danmark. De pendlar till det land som de är födda i (en del av dem kan vara barn till invandrare men det har vi ingen uppgift om). Den närmast största gruppen har Sverige som födelseland. Många är också födda i övriga Europa (utanför EU25) och i övriga världen. En större eller mindre del av dem kan ha flyttat till Sverige från Danmark i samband med att de har gift sig. Ökningen av pendlingen från Danmark till Sverige är mycket markant bland dem från vissa födelseländer. För dem som är födda i Danmark är ökningen mellan 2001 och 2004 115 procent, för dem födda i övriga Europa 67 procent och för dem födda i länder utanför Europa 441 procent. För dem som är födda i Sverige är uppgången betydligt mindre, 38 procent. Ser vi till de olika åldersgrupperna är ökningen starkast bland dem som är 20-24

år nämligen 149 procent. Här ska understrykas att vissa av de grupper som har stora procentuella ökningar är relativt små. Ökningen sker från en låg nivå. Den vanligaste utbildningen bland dem som pendlar till Danmark från Sverige är eftergymnasial utbildning.

En jämförelse mellan pendlingsströmmarna från Sverige till Norge och från Sverige till Danmark visar på stora skillnader. Långpendling (och troligen i många fall veckopendling eller ännu mera sällan) är vanligare till Norge medan pendlingen till Danmark domineras av den över Öresund. Av dem som pendlar till Danmark är de som är födda i Danmark den största gruppen medan de som pendlar till Norge i regel är födda i Sverige. Utbildningsnivån är högre och andelen kvinnor är något högre bland dem som pendlar till Danmark än bland dem som pendlar till Norge. Pendlingsströmmen till Norge är stabil medan den till Danmark ökar snabbt. Om ökningen fortsatt i samma takt som mellan 2001 och 2004 är den troligast nu den klart största pendlingsströmmen över landsgräns i Norden.

Tabell 1. Pendling mellan de nordiska länderna 2001 och 2004

Pendling från	Pendling till											
	Danmark			Finland			Norge			Sverige		
	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor
Danmark 2001	-	-	-	i.u.	i.u.	i.u.	3369	2249	1120	1410	906	504
Danmark 2004	-	-	-	i.u.	i.u.	i.u.	3303	2114	1189	1830	1118	712
Finland 2001	i.u.	i.u.	i.u.	-	-	-	i.u.	i.u.	i.u.	2525	1339	1186
Finland 2004	i.u.	i.u.	i.u.	-	-	-	1606	1049	557	3784	1915	1869
Norge 2001	798			i.u.	i.u.	i.u.	-	-	-	1300	726	574
Norge 2004	494	297	197	214	115	99	-	-	-	1724	965	759
Sverige 2001	4636	3068	1568	1599	897	702	13336	9811	3525	-	-	-
Sverige 2004	8496	5529	2967	2360	1308	1052	13216	9497	3719	-	-	-

i.u. = ingen uppgift. Notera att vissa uppgifter för 2001 som publicerades 2004 senare har blivit reviderade.

Källor: Nordisk Pendlingskarta, SCB Bakgrundsfakta 2005:02, Nordisk Pendlingskarta 2004 (preliminär version 2007) och uppgifter från SCB.

Vi ska nu jämföra intern och extern pendling och vi gör det på kommun-nivå. Se tabell 2 (sist i manuskriptet). Vi ser då att merparten av pendlarna till Danmark kommer från kommuner i västra Skåne. De flesta av dem pendlar troligen dagligen. Av pendlarna till Norge kommer merparten från andra kommuner än dem som ligger i Västra Götaland eller Värmland och gränsar till Norge. För många av dem som bor längre bort från

Norge är det troligen fråga om veckopendling (till exempel inom byggnadsindustrin).

Den begränsade omfattningen av pendlingen från gränsområdena till Norge hindrar inte att pendlingen kan vara omfattande jämfört med befolkningens storlek. Se tabell 2 (sist i manuskriptet). Vi ser att pendlingen över landsgränser jämfört med pendlingen inom landet är liten för gränskommunerna i Skåne. Malmö hade till exempel år 2005 en utpendling till andra kommuner i Sverige på 23 899 personer (och en inpendling om 52 916 personer) jämfört med en utpendling år 2004 om 4 040 personer till den danska delen av Öresundsregionen.

2.4. Betydelse av rörlighet för den regionala utjämningen – bostadsmarknaden

När det gäller effekterna på bostadsmarknaden av rörlighet mellan de nordiska länderna kan man anta att effekten uppstår när folk flyttar över gränserna men inte när de pendlar. Möjligheten till att pendla mellan bostaden och arbetet har dock betydelse i den meningen att om man bor på pendlingsavstånd från arbetet kan man flytta över landsgränsen och fortfarande behålla sitt gamla arbete. Det är vanligt i Öresundsregionen att danskar flyttar till sydvästra Skåne men behåller sitt arbete i Danmark och börjat pendla. Just de förhållandevis låga priserna på bostadsrätter och småhus i Skåne jämfört med priserna på ägarlägenheter och småhus på Själland anges ofta som en viktig orsak till att många danskar flyttar över sundet.⁹

Bostadsmarknaden kan precis som arbetsmarknaden beskrivas utifrån en enkel efterfråge- och utbudsmodell. Låt oss anta att infrastrukturen förbättras så att det går att på en rimlig tid pendla mellan bostaden och arbetet. Efterfrågan på de billigare bostäderna kommer då rimligen att öka. Framförallt om det förutom låga priser är en attraktiv miljö att bo i, t.ex. närhet till naturen. Då det tar relativt lång tid att förändra utbudet av bostäder kommer en ökad efterfrågan att pressa upp priserna, vilket på kort sikt kan leda till en brist på lediga bostäder. En ökad efterfrågan kan på längre sikt leda till ett ökat byggande och därmed ett ökat utbud av bostäder. Migration kan dämpa efterfrågan på bostäder i det dyrare utflyttningsområdet, vilket skulle kunna leda till att priserna sjunker. Det är alltså rimligt att anta att det på längre sikt sker en utjämning av bostadspriserna mellan de två regionerna.

En ökning av pendlingen genom investeringar i infrastruktur – broar, järnvägar, vägar – kan ses som en vidgning av den lokala arbetsmarknaden och också av den lokala bostadsmarknaden. Ett exempel på en sådan utvidgning av en arbets- och bostadsmarknad skedde när muren föll och Tyskland enades och Berlin blev en stad. Man skulle kanske kunna vänta

⁹ Se Öresundskonsortiet, 2005 <http://osb.oeresundsbron.dk/library/?obj=2625>.

sig att bostadspriserna i Västberlin skulle stiga efter sammanslagningen och flyttning av olika myndigheter från Bonn till Berlin i samband med att Berlin på nytt blev huvudstad. I stället sjönk priserna genom att bostadsmarknaden blev så mycket större. Det blev möjligt att flytta från Västberlin till lägenheter i det forna Östberlin och till villaområdena i Berlins utkanter (i gamla Östtyskland) vilket ju inte hade varit möjligt tidigare. På samma sätt och i mindre skala kan det sägas att Köpenhamns- och Malmöområdena efter byggandet av bron blivit en gemensam arbets- och bostadsmarknad, vilket skulle kunna leda till lägre boendekostnader i Köpenhamn och högre i Malmö.

2.5. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det idag egentligen inte finns någon forskning över effekterna för de individer som pendlar över landsgränserna i Norden eller flyttar över desamma. Inte heller finns det någon forskning av effekterna på de regionala arbetsmarknaderna eller bostadsmarknaderna. För att ändå kunna säga något om betydelsen av att röra sig över landsgränserna får vi förlita oss på tidigare forskningsresultat kring den interna migrationen inom ett land. I vissa fall kan dock regioner på båda sidor om en landsgräns utgöra en gemensam arbetsmarknad och rörligheten mer likna intern migration än internationell migration.

På grund av bristen på forskning på området är det svårt att med säkerhet säga vilken betydelse arbetspendling och migration har för inkomster och regional utjämning. Det är dock troligt att de som väljer att pendla eller flytta över landsgränsen har en högre lön än vad de skulle ha haft om de inte hade flyttat, i annat fall hade de inte valt att börja pendla eller flytta. För vissa yrken kanske lönen inte är högre men däremot är efterfrågan inom yrket högre och det är därmed lättare att få arbete. I dessa fall kan man säga att individen kommer att tjäna på att flytta om den förväntade inkomsten av att flytta är högre än den förväntade inkomsten av att stanna kvar i hemregionen.

Det är svårt att avgöra vilken betydelse rörlighet inom Norden har för regional utjämning på arbets- och bostadsmarknaderna. Gränsregionerna i respektive land påverkas troligen betydligt mer av den större interna migrationen än av inpendlingen eller inflyttningen från andra nordiska länder. För att kunna göra en djupare analys av rörligheten över gränserna för den regionala utjämningen måste också hänsyn kunna tas till den interna rörligheten i respektive land. I tabell 2 (sist i detta manuskript) kan vi t.ex. se att medan utpendlingen från Malmö kommun till Öresundsregionen i Danmark var drygt 4 000 personer 2004, pendlade nästan 53 000 personer in till Malmö från andra kommuner i Sverige för att arbeta.¹⁰

¹⁰ Denna siffra är från 2005 men det är troligt att inpendlingen till Malmö året innan var ungefär lika stor.

Sammanfattning i punktform

- De som flyttar förväntar sig i förväg att få en bättre situation än vad de hade fått om de valt att stanna. Det är däremot inte säkert att de får det. Det är lätt att göra felbedömningar.
- Det är svårt att undersöka om de som flyttar vunnit eller förlorat ekonomiskt på flyttningen då det finns ett selektionsproblem. Det gör att det inte går att få grupper av stannare som är helt jämförbara med dem som flyttar.
- Det är inte självklart att migration utjämnar arbetslösheten och lönerna mellan regioner sett till hela arbetsmarknaden då även efterfrågan påverkas.
- Det är däremot troligare att det kan ske en utjämning inom yrken med stor migration, då varje yrke endast utgör en mindre del av den totala eller den regionala arbetsmarknaden.
- Pendling kan bidra till att utjämna bostadspriserna och boendekostnaderna.

3. Effekter på löner och sysselsättning

Invandring/inpendling och utvandring/utpendling har effekter för samhällsekonomin i invandrings- och utvandringsländerna. I detta och de följande avsnitten redovisar vi forskningen vad gäller några centrala frågor: effekter på löner och arbetslöshet i inflyttningsländerna, effekter för den offentliga sektorns ekonomi i inflyttnings- och utflyttningsländerna och effekter på konjunkturen. På dessa områden kan vi delvis bygga på internationell forskning (det finns till exempel olika metastudier vad gäller effekter på löner och arbetslöshet), men delvis också på forskning om migrationen inom Norden. Vi diskuterar i vad mån de internationella erfarenheterna är tillämpliga för migrationen inom Norden.

En enkel ekonomisk modell för utbud och efterfrågan säger att om utbudet ökar så sjunker priset. Översatt till arbetsmarknaden betyder det att om utbudet av arbetskraft ökar så sjunker lönen (eller blir lägre än vad den annars skulle ha blivit). Nu kan det finnas institutionella hinder för sjunkande löner och kanske också vad gäller lönernas ökningstakt genom lagstiftning (minimilöner) eller starka fackföreningar. Resultat blir då enligt samma enkla modell ett utbudsöverskott, vilket på arbetsmarknaden är detsamma som arbetslöshet (eller att personer lämnar arbetskraften när de inte kan få något arbete).

Teorin säger inget om hur stora effekterna blir utan det måste undersökas empiriskt. Många har gjort denna typ av undersökningar och det överraskande är att man i många fall inte hittar några negativa effekter på löner och sysselsättning för den infödda befolkningen. När man finner effekter är de i regel små och i en del fall positiva. Vilka förklaringar kan det finnas till dessa överraskande resultat?

En första förklaring skulle kunna vara att invandrarna kommer när tiderna är goda och att de kommer till orter med en god arbetsmarknad och att lönerna egentligen skulle ha stigit ännu mer om invandrarna inte kommit. Kausaliteten kan alltså vara den omvända från arbetsmarknads-läge och löner till migration, något som vi behandlat i ett tidigare avsnitt. Det gör att det blir svårt att beräkna effekterna. För att komma runt detta problem har man försökt att undersöka större migrationsströmmar som inte initierats av goda tider i mottagarlandet eller mottagande orter. De mest välkända exemplen är återflyttningen av 900 000 personer av europeiskt ursprung till Frankrike i samband med att Algeriet blev självständigt år 1962,¹¹ repatrieringen av 600 000 personer till Portugal efter att de

¹¹ Se Hunt (1992).

portugisiska kolonierna blivit självständiga år 1974,¹² migrationen från Kuba till Miami av 125 000 personer 1980 då möjligheten att lämna Kuba fanns under en kort period ("the Mariel Boatlift"),¹³ den mycket omfattande migrationen från östra till västra Tyskland efter murens fall¹⁴, migrationen av ungefär en miljon personer från f.d. Sovjetunionen till Israel i början av 1990-talet efter Sovjetunionens fall¹⁵ och migrationen från före detta Jugoslavien till Österrike i samband med upplösningen av Jugoslavien – en migration som ledde till att andelen utrikes födda fördubblades i Österrike.¹⁶ Utmärkande för samtliga dessa fall är att migrationsströmmarna inte har initierats av händelser i de mottagande länderna och att omfattningen har varit mycket stor. Det finns starka skäl att vänta sig klara effekter. Även i dessa fall hittar man emellertid inte några tydliga effekter eller endast små effekter på löner och arbetslöshet (sysselsättning) för den infödda befolkningen.

En andra möjlig förklaring är att inflyttningen av invandrare till ett visst område, t.ex. Miami i USA, leder till att det blir en ökad utflyttning av dem som redan bor där till andra delar av USA och en minskad inflyttning från andra delar av USA till Miami. Denna typ av förändringar skulle minska eller eliminera ökningen av arbetsutbudet. Inte heller när man har försökt att ta hänsyn till denna typ av inducerade flyttningar har det gått att finna förklaringen till de uteblivna effekterna.¹⁷ Rörligheten kan också gälla yrke. Ökad invandring skulle kunna leda till att den infödda befolkningen väljer att utbilda sig i ökad utsträckning för att incitamenten till utbildning ökar.¹⁸

En annan typ av förklaring till att det inte går att se tydliga effekter på löner och arbetslöshet för den infödda befolkningen är att invandrare och infödda är i olika delarbetsmarknader och att de är komplement och inte substitut i produktionen.¹⁹ Med fler invandrare och därmed lägre kostnader för den typ av arbetskraft som invandrarna främst representerar får företagen totalt sett lägre kostnader. De kan expandera sin verksamhet och efterfrågar mer av den typ av arbetskraft som de infödda representerar och kan för den delen också efterfråga mer kapital (lokaler, maskiner). Efterfrågan på infödd arbetskraft skulle alltså kunna öka till följd av invandringen. Detta stämmer väl överens med en del resultat som pekar på att de som får lägre lön till följd av att det kommer fler invandrare är tidigare invandrare från samma grupp. Däremot verkar det som att de som

¹² Se Carrington och de Lima (1996).

¹³ Se Card (1990).

¹⁴ Se Frank (2007).

¹⁵ Se Friedberg (2001).

¹⁶ Se Winter Ebner och Zweimüller (1996 och 1999).

¹⁷ Mönstret är tvärtom det motsatta. Infödda flyttar till samma orter som invandrarna kommer till. Se Card och DiNardo (2000).

¹⁸ Se Tamura (2007) för en diskussion.

¹⁹ Se Manacorda, Manning och Wadsworth (2006) för en empirisk studie av migrationen till Storbritannien som får denna typ av resultat.

har andra yrken än dem som invandrarna har vinner på att det kommer invandrare.

Ytterligare ett sätt att förklara paradoxen är att se vad en invandring eller inflyttning har för konsekvenser för efterfrågan på varor och tjänster och därmed på efterfrågan på arbetskraft, speciellt olika typer av arbetskraft.²⁰ En invandring till en ort leder till ökad efterfrågan på varor och tjänster. Invandrarna får inkomster från arbete eller inkomsttransferringar. En del av efterfrågan avser varor och tjänster som produceras lokalt. Efterfrågan på arbetskraft ökar i detaljhandeln och den privata servicesektorn till följd av invandringen. Invandringen leder också till ökad offentlig konsumtion – fler lärare måste anställas och fler personer måste anställas inom barnomsorg, sjukvård etc. Efterfrågan ökar på arbetskraft för offentlig service. På lite längre sikt behövs också investeringar i lokal infrastruktur – skolor, daghem mm. Kommer det invandrare och de har barn så behövs fler daghem, skollokaler för att klara undervisningen etc. Det behövs också fler bostäder när befolkningen växer. Det leder också till efterfrågan på arbetskraft inom bland annat byggnadsindustrin.

Invandringen kan också vara förenad med investeringar i realkapital inom privat sektor. De som driver företag väljer att investera där det finns ett stort utbud av arbetskraft. Historiskt sett åtföljdes den stora arbetskraftsinvandringen till USA under 1800-talet och under 1900-talet fram till 1914 av en omfattande kapitalexport från framför allt Storbritannien till USA.²¹ USA hade relativt sett mycket naturresurser och importerade både arbetskraft och kapital. Stora underskott i USA:s affärer med utlandet under senare decennier skulle eventuellt delvis kunna tolkas på samma sätt – en omfattande invandring och en stor kapitalimport.²² Ökad sysselsättning kräver i regel investeringar i realkapital. I ett nordiskt sammanhang kan man se att Island under senare år samtidigt haft en stor kapitalimport och en omfattande arbetskraftsinvandring – och under samma tid stigande reallöner och låg arbetslöshet. Antalet islänningar som är bosatta i andra nordiska länder har samtidigt ökat markant.²³

Diskussionen ovan pekar på att invandring (och inflyttning) inte bara innebär förändringar på arbetsmarknadens utbudssida utan också dess efterfrågesida. Hur effekterna ser ut skiljer sig från fall till fall. Förekomsten av efterfrågeeffekter pekar på att den oro som många har för lägre löner och ökad arbetslöshetsrisk till följd av invandring kan vara obefogad. Det kan dock vara så att effekterna är olika för olika grupper och att vissa grupper kan förlora. Vi återkommer till denna fråga nedan.

²⁰ Se Mishan och Needleman (1966, 1968a, 1968b), Wadensjö (1973, 1975) och Frank (2007).

²¹ Se Thomas (1972).

²² Se Lange och Gollin (2007).

²³ Se Pedersen, Røed och Wadensjö (2007).

3.1 Effekter på löner i invandringslandet av migration

Som framgått av vår framställning ovan så finns inga entydiga resultat att hämta från de olika undersökningar som gjorts vad gäller invandringens effekter på löner. Det finns betydande variationer och både positiva och negativa effekter på löner. Det kan finnas många skäl till att resultaten varierar. Förhållandena skiljer sig åt i olika avseenden mellan länder, de grupper som invandrar är inte desamma, de (infödda) grupper för vilka man undersöker effekterna är olika, de variabler som inkluderas som kontrollvariabler är inte desamma, skattningsmetoderna skiljer sig åt och datakvaliteten varierar för att nämna några förklaringar till variationerna. Det hindrar inte att det är intressant att jämföra olika studier för att försöka hitta ett mönster. Longhi, Nijkamp och Poot (2005) har gjort en meta-studie, dvs. en studie som bygger på resultat från ett antal studier. De bygger på 18 studier med totalt 348 redovisade skattningar av löneeffekter av invandring. Flest skattningar avser USA men det finns även studier från Australien, Frankrike, Israel, Nederländerna, Norge²⁴, Tyskland och Österrike. Det genomsnittliga resultatet är att en procentenhets ökning av invandringsandelen (till exempel från 4 till 5 procent) ger 0,1 procent lägre lön till den infödda befolkningen. Den genomsnittliga effekten är alltså mycket liten.

Skillnaderna är betydande beroende på estimeringsmetod, land, vilka grupper som är berörda, typ av lönedata mm. Vi ska här bara nämna några av resultaten. Genomgående påverkas tidigare invandrare och lågutbildade mer negativt än infödda och dem med högre utbildning, och effekterna i EU-länder är mer negativa än de i USA när kontroll sker för andra egenskaper hos undersökningarna. Förklaringen till att det är de lågutbildade som främst påverkas negativt kan vara att invandrarna i regel också är lågutbildade och att de ofta även när de är högutbildade kommer till yrken som framför allt lågutbildade har.²⁵

En ny studie av Frank (2007) av migrationen från östra till västra Tyskland efter murens fall får som resultat att det inte finns någon samlad negativ effekt på löner. Det finns däremot skillnader mellan olika grupper på arbetsmarknaden. De som vinner relativt sett är kvinnor, infödda och deltidsarbetande. Det är grupper som i högre grad än män, invandrare och heltidsarbetande finns inom servicesektorn, en sektor som får ökad efterfrågan på arbetskraft när befolkningen ökar.

Wadensjö och Gerdes (2004) har skattat effekter av invandringsandel i kommuner i Danmark på löner för individer i samma kommuner med kontroller för olika individegenskaper (bland annat utbildning) och kommunkaraktäristika (bland annat arbetslöshet i kommunen). Effekterna blir mycket små om än signifikanta (antalet observationer är mycket stort).

²⁴ Den studie som behandlar löneeffekter i Norge är Zorlu och Hartog (2005).

²⁵ Under senare decennier har invandrare till Sverige i genomsnitt haft ungefär samma utbildning som den infödda befolkningen. Invandrarna har dock haft större spridning i utbildningsnivå – fler är lågutbildade och högutbildade men färre tillhör mellangruppen.

För västliga invandrare (inklusive dem från andra nordiska länder) blir effekten positiv i alla skattningar, för andelen icke-västliga invandrare blir effekten svagt negativ om kontroller läggs in för urbaniseringsgrad (kontroller för ett generellt högre löneläge i mer urbaniserade kommuner). Resultaten kan tolkas som att effekterna är små eller obefintliga.

För Sverige finns det en ny studie (Persson och Rooth, 2007) som pekar på negativa effekter av invandring för den infödda befolkningen, speciellt de lågutbildade, vad gäller såväl lön som sysselsättning.

3.2 Effekter på arbetslöshet i invandringslandet av migration

I debatten om invandring är ett återkommande tema en oro för att invandringen skulle kunna leda till högre arbetslöshet och lägre sysselsättning för den infödda befolkningen. Också på detta område precis som på det föregående om effekter på löner finns inte något underlag för oron att hämta från forskningen. Resultaten från forskningen pekar åt ett annat håll. Vi ska nedan diskutera sambanden mellan invandring och arbetslöshet i två steg. Vi ska först behandla effekterna för den totala arbetslösheten (makroanalys) och sedan för sammansättningen av arbetslösheten (mikroanalys).

Varför har vi arbetslöshet? Varför eliminerar inte regeringarna (och centralbankerna) den med en aktiv och expansiv finans- och penningpolitik? Förklaringen är att ett sådant försök skulle leda till stigande och accelererande inflation med de skadeverkningar som en sådan utveckling har. Arbetslösheten är enligt detta sysnätt bestämd till en nivå som leder till en inflation som ligger inom ett intervall som är politiskt bestämt. Om inflationsmålet är givet och invandringen inte påverkar sambandet mellan arbetslöshet och inflation innebär det att arbetslösheten som en andel av arbetskraften inte förändras som följd av invandringen. Det kan däremot ske en omfördelning så att den infödda befolkningen får en högre eller lägre andel arbetslösa än tidigare. Då invandrare i regel har en högre arbetslöshetsgrad än den infödda befolkningen skulle det innebära att invandringen leder till sänkt arbetslöshet för den infödda befolkningen. Invandrarna står relativt sett mer för inflationsbekämpningen än vad den infödda befolkningen gör.

Nu kan det vara så att den arbetslöshetsgrad som ger en viss stabil inflationstakt ("den naturliga arbetslösheten") förändras till följd av invandringen. En sådan förändring kan gå i olika riktningar. Det kan vara så att invandringen leder till en högre strukturell arbetslöshet då de i genomsnitt har svårare att hitta arbete och att de därigenom är mindre effektiva i att motverka löne- och prisökningar. Men det kan också vara så att den invandrade arbetskraften är yrkesmässigt mera rörlig, mindre lokalt bunden och yngre än den infödda arbetskraften vilket kan leda till mindre

strukturarbetslöshet och till att den arbetslöshet som behövs för att hålla inflationen nere sjunker. Effekterna kan skilja sig åt mellan olika grupper – för vissa grupper dominerar det förhållande att det är begränsat vilka arbeten de kan ta i destinationslandet, för andra dominerar det förhållande att de är rörliga på arbetsmarknaden och kan flytta yrkesmässigt eller regionalt från arbetslöshet till där det finns lediga platser. Blanchflower, Saleheen and Shadforth (2007) diskuterar frågan i anslutning till en analys av invandringen till Storbritannien från de åtta länder i Central- och Östeuropa som blev medlemmar i EU i maj 2004. Deras slutsats, som dock inte grundas på ekonometriska skattningar, är att den naturliga arbetslösheten minskat till följd av inflyttningen till Storbritannien från de nya medlemsländerna.

Vi ska nu övergå till de studier som ser på effekter för olika regionala arbetsmarknader. Hur påverkas de arbetsmarknader som tar emot ett stort antal invandrare jämfört med dem som inte gör det? Longhi, Nijkamp och Poot (2006) har genomfört en metastudie också på detta område. De har utgått från nio studier med totalt 165 skattningar av sambanden mellan andelen invandrare och den regionala arbetslösheten. Undersökningarna avser Israel, Spanien, Tyskland, USA och Österrike samt en studie av ett antal EU-länder. Deras resultat är att i genomsnitt leder en ökning av antalet invandrare med 1 procent till en minskning av sysselsättningen för befolkningen som bor i regionen vid invandringen med 0,024 procent, dvs. en obetydlig förändring. Sysselsättningsförändringen är mer negativ i europeiska länder än i USA och något mer negativ för kvinnor än för män. En undersökning av invandringen till Kanada som utnyttjar tidsserieekonometriska metoder finner en effekt från arbetslöshet i Kanada till invandringens storlek men däremot ingen effekt från invandring till arbetslöshet.²⁶

Frank (2007) behandlar effekter på arbetslösheten för befolkningen i olika arbetsmarknadsregioner i västra Tyskland av en inflyttning från östra Tyskland under åren närmast efter murens fall. I genomsnitt blir det ingen ökning av arbetslösheten. Det finns dock tydliga skillnader mellan olika grupper. De som relativt sett förlorar är de med kortare utbildning, män, arbetare och utländska medborgare. De som vinner (får lägre arbetslöshet) är de med högre utbildning, kvinnor, tjänstemän och tyska medborgare. Det finns också en positiv utveckling för dem som arbetar i detaljhandel och social service, sektorer som får ökad efterfrågan på sina tjänster vid en inflyttning till regionen.

Wadensjö och Gerdes (2004b) har gjort en studie av effekterna på arbetslösheten för personer födda i Danmark av invandring från dels västliga länder, dels icke-västliga länder. Kommuner är observationsenheter i studien. De finner endast små effekterna. Arbetslösheten minskar något vid invandring från icke-västliga länder (komplement i produktionen) och

²⁶ Se Islam (2007).

ökar något vid invandring av västliga invandrare (substitut i produktionen).

3.3 Sammanfattning

Effekter av invandringen på löner och arbetslöshet är frågor som möter ett stort allmänt intresse. De är däremot svåra att undersöka då det finns kausalitet i båda riktningarna: från utvecklingen av löner och arbetslöshet till invandring och från invandring till utvecklingen av löner och arbetslöshet. Det finns många försök att komma runt detta problem med dubbel kausalitet, men det kvarstår en osäkerhet trots detta. Huvudresultatet enligt hittills genomförda undersökningar är att effekterna är obefintliga eller små och att de kan gå i båda riktningar.

Effekterna av invandringen på lönerna kan gå i olika riktning för olika grupper. Invandrare kommer till vissa yrken och det kan göra att lönerna sjunker i dessa yrken men det kan samtidigt leda till att efterfrågan ökar i andra yrken som är komplement i produktionsprocessen till invandrarnas yrken. Invandringen innebär dessutom inte bara att utbudet av arbetskraft ökar utan också att efterfrågan på arbetskraft ökar. Invandrarnas efterfrågan på varor och tjänster leder till ökad efterfrågan i t.ex. detaljhandel och privat service och därmed till ökad efterfrågan på arbetskraft i dessa sektorer. Invandringen leder också till ökad efterfrågan inom kommunal sektor (daghem, skolor) och till bostadsbyggande. De som är inom dessa sektorer kan möta en ökad efterfrågan på sin arbetskraft.

En del av oron för invandringens effekter på arbetslösheten gäller att invandrarna kommer till landet och blir arbetslösa vilket medför kostnader för den offentliga sektorn och därmed för övriga i samhället. En annan oro gäller tvärtom att invandrare som kommer till landet får arbete och att det skulle leda till att arbetslösheten ökar för den hittillsvarande befolkningen. Vi behandlar frågan om effekter på den offentliga sektorns finanser i nästa avsnitt. I detta avsnitt har vi behandlat den andra frågan: Påverkar invandringen arbetslösheten för den infödda befolkningen (och tidigare invandrare) och i så fall hur?

Mycket av oron vad gäller invandring och arbetslöshet baseras på en allvarlig felsyn om hur ekonomin fungerar. Felsynen bygger på en tro om att antalet arbeten i en ekonomi är givet. Det är lätt att se att sådan uppfattning är baserad på bristande kunskaper om hur en ekonomi fungerar. Ett ökat utbud av arbetskraft leder normalt till ökad efterfrågan på arbetskraft. Små länder har inte generellt lägre arbetslöshet mätt som andel av befolkningen än vad stora länder har och länder med växande befolkning har inte högre arbetslöshet än vad länder med stagnerande befolkning har. Det går inte heller att i tvärsnittsmaterial se att länder med hög invandrandel har en högre andel arbetslösa än vad länder med en låg andel invandrare har.

Arbetslöshetens nivå beror främst på hur mycket arbetslöshet som behövs för att hålla nere inflationen på den nivå som bestämts av regeringar och parlament och som centralbankerna ska sträva efter att uppnå. Denna arbetslöshetsnivå (den ”naturliga” arbetslöshetsnivån) kan variera med invandringen beroende bland annat på hur rörliga invandrarna är på arbetsmarknaden.

De undersökningar som behandlar om de lokala variationerna i andelen invandrare påverkar den lokala arbetslösheten (eller sysselsättningen) hittar inga markanta effekter. Det pekar på att den oro som finns bland många är ogrundad. Här ska dock understrykas att effekterna kan vara olika för olika grupper.

Sammanfattning i punktform

- De finns inga entydiga resultat om hur lönenivån för den infödda befolkningen påverkas av invandringen. Effekterna varierar enligt de undersökningar som finns och är i regel små.
- Även de undersökningar som ser på effekter på lönenivån i olika delar av ekonomin (regionala arbetsmarknader) finner inga markanta effekter.
- Även om resultaten för invandringens effekter på lönenivån i genomsnitt är noll eller små (negativa eller positiva) finns tydligare effekter för grupper i befolkningen).
- De grupper som tenderar att förlora är de som är nära substitut till invandrarna (kanske främst tidigare invandrare från samma länder) medan effekterna är positiva för infödda och för invandrare som kommer från andra länder.
- Om den allmänna arbetslösheten framför allt bestäms av regeringars och centralbankers strävan efter att uppnå ett inflationsmål finns det ingen anledning att vänta sig att arbetslösheten ska öka med ökad invandring om all arbetslöshet har samma betydelse för att hålla inflationen nere.
- Om arbetslösheten bland invandrare är lika effektiv som inflationsbekämpning som den bland den infödda befolkningen och invandrarna har högre arbetslöshet kan det leda till lägre arbetslöshet bland den infödda befolkningen.
- Den arbetslöshetsgrad som följer av en politik för att nå ett visst inflationsmål kan förändras av invandring. Det finns argument både för att den blir högre (invandrare kan ha svårare att få nytt arbete vid arbetslöshet) eller lägre (invandrare är mer rörlig arbetskraft).
- Studier av invandringens effekter på regional arbetslöshet visar på små effekter. Flera studier pekar på att effekterna skiljer sig åt mellan olika grupper. Vissa grupper vinner och andra förlorar. Mönstret är dock inte enhetligt.

4. Migrationens och pendlingens effekter för den offentliga sektorns finanser i inflyttnings- och utflyttningsländer

Det sker i alla samhällen en omfördelning mellan olika individer. I samhällen som de nordiska länderna sker mycket av denna omfördelning via den offentliga sektorn. Omfördelningen går främst från dem som är i aktiv ålder till dem som är i passiv ålder (unga och gamla). Det finns också en omfördelning bland dem som är i aktiv ålder. Den går främst från dem som är sysselsatta och i arbete till dem som inte är sysselsatta och till dem som är sysselsatta (har ett arbete) men inte är i arbete, t.ex. på grund av sjukdom. Det finns också en omfördelning från dem med höga löner till dem med låga löner, men denna omfördelning är av mindre omfattning.

4.1 Effekter för den offentliga sektorns finanser i invandringsländerna

Hur sker då omfördelningen via den offentliga sektorn? Den offentliga sektorn får inkomster genom att individer och hushåll betalar skatter och avgifter. Den offentliga sektorn har olika typer av utgifter. En del av dessa går att relatera till konkreta individer eller till att antalet individer i landet eller kommunen ökar. De utgifter som är lättast att koppla till konkreta individer är inkomsttransfereringar som barnbidrag, arbetslöshetserättning, förtidspensioner, sjukpenning och ålderspensioner för att nämna några viktiga exempel. Det finns också offentlig konsumtion som går att direkt koppla till konkreta individer som kostnader för platser i utbildning, barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg. Det finns dessutom en del utgifter som inte går att koppla till konkreta individer men som däremot varierar med antalet individer som bor i landet eller i kommunen. Det gäller bland annat investeringar i det kommunala gatunätet som beror på antalet bostäder och därmed på antalet personer som bor i kommunen. Det finns slutligen en del kostnader som kan ses som oberoende (eller nästan oberoende) av antalet invånare i landet. Det gäller utgifter för ulandshjälp, försvar mm. Dessa senare utgifter skall inte inkluderas vid beräkningen av omfördelningen mellan invandrare och övriga i befolk-

ningen eller med en annan formulering, vid beräkningen av invandrarnas nettobidrag till den offentliga sektorn.

Hur kommer då invandringen in i detta omfördelningssystem? Invandrarna är regelmässigt oftare i aktiv ålder än den övriga befolkningen. Andelen barn kan i en del fall vara lika hög eller till och med högre men andelen äldre är mycket lägre. Så ser det ut när man undersöker ett tvärsnitt. För att se de långsiktiga effekterna är det mer ändamålsenligt att följa olika kohorter av invandrare. Invandrarna kommer i olika åldrar men med en koncentration på yngre aktiv ålder och deras barn. Om invandrarna stannar kvar kommer de med tiden att bli äldre och andelen äldre kommer att öka i gruppen. Undersöker vi hur stor andel av tiden i invandringslandet som invandrarna är i aktiv ålder finner vi att denna andel i genomsnitt är högre än motsvarande andel för dem som är födda i landet. Invandrarna har i regel tillbringat år i passiv ålder (år som barn) i hemlandet. Denna skillnad i andelen av åren som är i aktiv ålder mellan invandrare och dem som är födda i landet förstärks om en del av invandrarna återvänder till hemlandet. Störst blir effekten i de fall återutvandringen sker i samband med pensioneringen.

Invandrare i aktiv ålder är däremot ofta sysselsatta i mindre utsträckning än den infödda befolkningen i samma ålder. Denna skillnad kan vara stor eller liten och i en del fall hade invandrarna högre sysselsättningsgrad än de infödda. Det gäller speciellt arbetskraftsinvandrare. Så var t.ex. fallet i Sverige under 1960-talet för de arbetskraftsinvandrare som kom då. De hade i många fall arbetet klart när de kom och var sysselsatta i mycket hög utsträckning (detta mönster bröts först med en lågkonjunktur under 1970-talets första hälft).

Invandrare från flertalet länder har i genomsnitt lägre löner än vad den infödda befolkningen har. Men det finns liksom vad gäller sysselsättningsgraden undantag. Invandrare från några länder, i regel med hög utbildning, har högre genomsnittslöner än vad den infödda befolkningen har.

Av vad vi ovan anfört framgår att det inte är självklart i vilken riktning omfördelningen via den offentliga sektorn går mellan invandrare och icke-invandrare. Invandrarnas ålderssammansättning talar för att omfördelningen går från invandrarna till övriga i befolkningen. Å andra sidan har en del invandrargrupper låg sysselsättningsgrad och låga löner vilket talar för en omfördelning i motsatt riktning. Det går alltså inte att utan närmare studier att säga vilken effekt som är starkast och därmed i vilken riktning omfördelningen går.

Det finns ett antal studier av invandrarnas nettobidrag till den offentliga sektorn. Den tidigaste är Wadensjö (1973) som beräknar nettobidraget för arbetskraftsinvandrare som kom till Sverige från Finland, Italien, Jugoslavien och Tyskland under 1960-talet. Denna undersökning visar att det skedde en markant omfördelning från invandrarna till övriga via den offentliga sektorn. Samma resultat får Ekberg (1983) som också inklude-

rar invandringen under 1970-talet. Senare undersökningar av invandrarernas nettobidrag till den offentliga sektorn av Ekberg (1999) och Gustafsson och Österberg (2001) ger däremot som resultat att det sker en nettoöverföring till invandrarna. Se också Storesletten (2000). Nya grupper av invandrare och en förändrad arbetsmarknadssituation kan förklara utvecklingen. För Norges del finns en undersökning av ECON (1996), som ger liknande resultat som de senare svenska studierna. Det sker en omfattande överföring till invandrarna från den offentliga sektorn. Liknande resultat ger de studier som finns för Danmark. Se Wadensjö (2000a, 2000b, 2002), Wadensjö och Orrje (2002) och Wadensjö och Gerdes (2004). Studierna för Danmark visar på mycket tydliga skillnader mellan olika invandrargrupper. Skillnaderna kan nästan helt hänföras till skillnader i hur väl grupperna är integrerade på arbetsmarknaden i inflyttningslandet. Det finns en omfattande överföring *från* de västliga invandrarna till den offentliga sektorn i Danmark och en omfattande överföring *till* de icke-västliga invandrarna från den offentliga sektorn i Danmark. Dessa resultat pekar på att migration inom Norden sannolikt medför nettoöverföringar från invandrarna till den offentliga sektorn i invandringslandet.

Det finns undersökningar gjorda också för andra länder, bland annat för Australien (Ablett, 1999), Kanada (Akbari, 1989, 1991), Spanien (Collado, Iturbe-Ormaetxe och Valera, 2001), Storbritannien (Gott och Johnston, 2002), Tyskland (Boll, 1994, Bonin, 2001a, 2001b, 2002, Bonin, Raffelhüschen och Walliser, 2000 samt Wadensjö och Gerdes, 2004a) och USA (Auerbach och Oreopoulos, 1999a, 1999b, Clune, 1998, Garvey and Espenshade, 1998, Lee och Miller, 1998, MaCurdy, Nechyba och Bhattacharya, 1998, Rothman och Espenshade, 1992 samt Smith och Edmonston, 1997, 1998). Resultaten varierar delvis beroende på valet av undersökningsmetod och data, delvis beroende på att migrationen har olika karaktär i olika länder och att arbetsmarknader och offentliga sektorer skiljer sig åt mellan olika länder. För två översikter se Leibfritz, O'Brien och Dumont (2003) samt Wadensjö och Orrje (2002).

Det finns vad vi har kunnat finna inga motsvarande undersökningar vad gäller pendlingens effekter för den offentliga sektorn finansierad i inpendlingsländerna. Troligen är effekterna av pendling positiva för den offentliga sektorns finansiering i inpendlingslandet. Pendlingen leder till ökade skattebetalningar men påverkar inte inkomsttransfereringar och övriga offentliga utgifter i någon högre grad. Hur mycket skattebetalningarna ökar beror på hur avtalet mellan ut- och inpendlingsländerna är utformat. Det finns tre huvudvarianter: 1) inkomstskatt betalas i utpendlingslandet (gäller i vissa gränsregioner), 2) inkomstskatt betalas i inpendlingslandet men inpendlingslandet betalar en kompensation motsvarande kommunalskatten (avtal för pendling över Öresund)²⁷ och 3) inkomstskatt betalas i inpendlingslandet (standardfallet). Det mest positiva för inpendlingslandet är 3 följt av 2 och 1.

²⁷ Se Regeringens proposition 2003/04: 149.

4.2 Effekter för den offentliga sektorns finanser i utvandringsländerna

En närliggande fråga är vilka effekter migrationen har för den offentliga sektorns finanser i utvandringslandet. Lite överraskande har det endast gått att hitta en analys (Johansson, 2007) motsvarande de många för invandringsländerna. Det är grundläggande samma intäkts- och utgiftsposter som borde ingå men med motsatt tecken. Skatterna minskar när personer flyttar ut men det gör också transfereringar och individinriktad offentlig konsumtion (skola, sjukvård, barnomsorg) och de utgifter som beror på befolkningens storlek. Det är de som är aktiv ålder som flyttar ut vilket skulle kunna peka på att det blir en minskad nettoöverföring till den offentliga sektorn till följd av utflyttningen. Det kan självklart finnas saker som påverkar en sådan kalkyl, t.ex. om de som flyttar gör det från ett område med långvarig strukturell arbetslöshet (en arbetslöshet som inte påverkar inflationstakten i ekonomin). Det är angeläget att undersöka effekterna för den offentliga sektorn i utvandringsländerna med samma noggrannhet som har gjorts vad gäller effekterna för den offentliga sektorn i invandringsländerna. Den analys som finns, Johansson (2007) gäller förändringar av nettobidraget till den offentliga sektorn som följd av utvandringen från Sverige år 1998. Beräkningar i Johanssons studie avser inte endast den omedelbara effekten utan också effekterna under de år framöver utvandrarerna fortsätter att vara utomlands. Beräkningarna pekar på en negativ effekt för den offentliga sektorn som motsvarar 0,62 procent av BNP under år 1998 (kom ihåg att det är fråga om en summering av effekterna under ett antal år framåt).

Det finns vad vi har kunnat finna inga motsvarande undersökningar vad gäller pendlingens effekter för den offentliga sektorn finanser i utpendlingsländerna. Troligen är effekterna av pendling negativa för den offentliga sektorns finanser i utpendlingslandet. Pendlingen leder troligen till minskade skattebetalningar om inte pendlingen innebär en person går från arbetslöshet till arbete. Effekterna på inkomsttransfereringar är troligen små liksom effekterna på övriga offentliga utgifter. Hur mycket som den offentliga sektorns finanser påverkas beror på hur avtalet mellan ut- och inpendlingsländerna är utformat. Det finns tre huvudvarianter: 1) inkomstskatt betalas i utpendlingslandet (gäller i vissa gränsregioner), 2) inkomstskatt betalas i inpendlingslandet men inpendlingslandet betalar en kompensation motsvarande kommunalskatten (avtal för pendling över Öresund) och 3) inkomstskatt betalas i inpendlingslandet (standardfallet). Det mest positiva för utpendlingslandet är 1 följt av 2 och 3.

4.3 Sammanfattning

Invandring påverkar den offentliga sektorns utgifts- och intäktssidor. Invandrarna betalar olika skatter, främst de skatter som utgår på de inkomster de tjänar och moms och punktskatter på det de konsumerar i landet. De betalar också olika lönerelaterade avgifter. De får å andra sidan olika transfereringar från den offentliga sektorn och de får olika typer av individrelaterad offentlig konsumtion som sjukvård, skolplatser, barnomsorg mm. Det finns dessutom offentlig konsumtion och offentliga investeringar som inte går att direkt knyta till enskilda individer, men som är relaterade till befolkningens storlek. De ökar alltså med invandring.

Hur nettot av summan av de olika posterna blir, beror förutom på utformningen av den offentliga sektorn (skattesatser, utformningen av offentliga tjänster mm) på invandrarnas ålderssammansättning, deras sysselsättningsgrad och vilka löner de får. Invandrarna är oftare i aktiv ålder, vilket talar för överföring från invandrarna. Å andra sidan har invandrare i regel en lägre sysselsättningsgrad än den infödda befolkningen och de har ofta i genomsnitt lägre löner än invandrarna, vilket talar för överföring till invandrarna från den offentliga sektorn. Hur blir då nettot?

Empiriska undersökningar i olika länder ger varierande resultat beroende på undersökningsmetoder, data, den offentliga sektorns utformning och vilken invandrargrupp det är fråga om. För de skandinaviska länderna pekar resultaten av olika undersökningar på ett bidrag *till* den offentliga sektorn för västliga invandrare och ett bidrag *från* den offentliga sektorn till icke-västliga invandrare. Det pekar på att det blir ett nettobidrag till den offentliga sektorn i ett land när det kommer invandrare från ett nordiskt land. De negativa effekterna för den offentliga sektorn av icke-västlig invandring kan som tidigare nämnts hänföras till att andelen sysselsatta i denna grupp är låg. De som flyttar från ett nordiskt land till ett annat nordiskt land har i regel en hög sysselsättningsgrad.

Det saknas nästan helt studier avseende effekterna för den offentliga sektorn i utvandringsländerna. Det är rimligt att tro att resultatet är det omvända. Vid migration från ett nordiskt land till ett annat blir resultatet troligen en försvagning av den offentliga sektorns finanser i utflyttningslandet. Vi har endast funnit en sådan studie, en studie av effekterna för Sverige. Det ger just som resultat en kraftigt negativ effekt för den offentliga sektorns finanser i Sverige. Hur stora effekterna blir beror på när i livscykeln utvandringen och den eventuella återutvandringen sker.

Sammanfattning i punktform

- Omfördelningen via offentlig sektor sker i första hand från personer i aktiv ålder till personer i passiv ålder och i andra hand mellan personer i aktiv ålder – mellan dem som är sysselsatta och i arbete och till dem som inte är i arbete. Överföringen från hög- till lågavlönade är av mindre betydelse.
- Invandrarna är överrepresenterade bland dem som är i aktiv ålder vilket talar för att överföringen går från invandrare till övriga. Å andra sidan är andelen av invandrarna i aktiv ålder som inte är i arbete lägre än motsvarande andel för icke-invandrare. Det talar för att överföringen går åt andra hållet. Vilken effekt som överväger är en empirisk fråga och kan variera mellan olika invandrargrupper.
- För invandrare från västliga länder som de nordiska grannländerna går omfördelningen från invandrare via den offentliga sektorn till övriga i befolkningen enligt tillgängliga undersökningar. Drivande för resultaten är den relativt höga sysselsättningsgraden bland denna grupp av invandrare.
- Mycket tyder på invandringen från de nordiska grannländerna ger ett nettotillskott till de mottagande ländernas offentliga finanser.
- Med samma typ av ekonomier i utvandrings- och invandringsländer talar mycket för att migrationen innebär en försvagning av den offentliga sektorns finanser i utflyttningsländerna.
- Effekterna vid pendling skiljer sig från de vid migration. Den offentliga sektorns utgiftssida påverkas troligen i merparten fall relativt lite av pendling medan inkomstsidan påverkas mer. Hur stora effekterna blir på inkomstsidan blir beror i hög grad på hur avtalen mellan in- och utpendlingsländerna är utformade.

5. Rörlighet och konjunkturutjämning

Under 1960-talet argumenterades för invandring av arbetskraft i olika länder med att den skulle kunna tjäna som en konjunkturstabilisator. Gästarbetarpolitiken i Tyskland och Schweiz hade detta som ett uttalat syfte och samma bevekelsegrund fanns också bakom politiken i de skandinaviska länderna. Utgångspunkten var att det fanns många lediga platser och att ledig kapacitet inom industrin och också inom andra näringsgrenar inte kunde utnyttjas fullt ut och att det fanns inflationstendenser i ekonomin på grund av en överhettning av arbetsmarknaden. Tanken var att invandrarna skulle komma till de lediga arbetena och därmed lösa de akuta konjunkturproblemen (och sedan lämna landet när konjunkturen vände). Så enkelt var det emellertid inte då och är det inte nu heller.

5.1 Invandring och konjunkturvariationer

Migration och pendling kan både utjämna och förstärka konjunktursvängningar. Det finns inte särskilt mycket forskning på detta område.²⁸ Vi ska anknyta till den forskning som finns och diskutera förutsättningarna för olika typer av effekter på konjunkturutvecklingen och vilket utfall som är troligt. Utfallet kan bli markant olika för pendling (och för olika typer av pendling) och migration.

Utgångspunkten för vår diskussion är att invandring av arbetskraft påverkar både utbudet av arbetskraft (vilket är idén bakom arbetskraftsinvandring) och efterfrågan på arbetskraft. Hur påverkas då efterfrågan? Vi ska försöka att besvara frågan genom att i en tabell redovisa olika typer av effekter på efterfrågan på varor och tjänster.

²⁸ För analyser i anslutning till arbetskraftsinvandringen under 1960-talet se Mishan och Needleman (1966, 1968a, 1968b) och Wadensjö (1973, 1975). Se också Thonstad (2003) för en diskussion vad gäller denna typ av effekter av invandringen till Norge.

Tabell 3. Poster i en kalkyl över vad som påverkar efterfrågan vid invandring

Tecken	Post i kalkylen
+	Arbetsinkomst (1)
+	Inkomsttransfereringar till invandraren (2)
-	Skatter på arbetsinkomster och inkomsttransfereringar (3)
=	Disponibel inkomst (4)
-	Sparande och remitteringar till hemlandet (5)
=	Ökning i efterfrågan på konsumtion av varor och tjänster (6)
-	Konsumtion av importvaror (för analys av en lokal arbetsmarknad av varor och tjänster som inte är producerade lokalt) (7)
=	Ökning av efterfrågan på konsumtion av varor och tjänster i landet (alternativt i kommunen) (8)
+	Ökning av (lokal) offentlig verksamhet som följd av invandringen (9)
+	Ökning av (lokala) investeringar i offentlig sektor (10)
+	Ökning av bostadsinvesteringarna (11)
+	Ökning av andra investeringar till följd av invandringen (12)
=	Total förändring i efterfrågan till följd av invandringen (13)

Invandring leder till en förändring av efterfrågan lokalt och i hela ekonomin. Det leder till en förändring – en ökning – av efterfrågan på arbetskraft. Invandrare får inkomster från arbete (1) och/eller inkomsttransfereringar (2). De betalar inkomstskatt på sina inkomster och transfereringar (3). Det som återstår efter skatt är den disponibla inkomsten (4). Hela den disponibla inkomsten används inte för konsumtion utan en del sparas eller remitteras (5). Det som återstår går till konsumtion (6), men allt konsumtion avser inte i landet producerade varor och tjänster (eller i kommunen producerade varor och tjänster om vi studerar den lokala efterfrågan) utan en del importerar (7). Den efterfrågan som avser varor och tjänster producerade i landet (eller i kommunen) (8) påverkar efterfrågan av arbetskraft i landet respektive kommunen. När det blir fler invånare i ett land (eller i en kommun) så ökar efterfrågan på social service (9). Det leder till efterfrågan på arbetskraft. Det krävs efterhand investeringar i denna sektor (10) och också bostadsinvesteringar (11). Invandringen kan också leda till andra typer av investeringar (12). Invandringen kommer att leda till ökad efterfrågan både vad gäller konsumtion och investeringar (13). Frågan är om denna ökade efterfrågan är större eller mindre än ökningen av arbetskraft på kort sikt – det är en det vi behöver veta för att kunna svara på frågan om arbetskraftsinvandring kan dämpa konjunkturen.

Frågan är alltså om den ökade efterfrågan är större eller mindre än tillskottet till utbudet. Resultatet av en sådan jämförelse kan variera markant beroende på vilken sikt vi gör bedömningen. Effekterna på ett års och två års sikt kan till exempel skilja sig markant åt. Viktigt för en bedömning är om och när investeringar till följd av invandringen kommer (10, 11 och 12). Hur mycket offentlig konsumtion ökar till följd av invandringen (9) beror i mycket på sammansättningen av invandringen. Är

det ensamstående som kommer blir effekten på efterfrågan mindre än om det är familjer som kommer.

Den traditionella gästarbetarpolitiken var inriktad på att hålla nere efterfrågeeffekterna genom att rekrytera ensamstående. Inkomsttransferringarna till dem var små, de efterfrågade lite av offentlig service, en stor del av inkomsterna sparades eller skickades hem och de bodde ofta i bostäder av enkel karaktär för att kunna hålla nere boendekostnaderna och kunna spara mer. Detta är inte den typ av arbetskraftsinvandring som vi har nu och vi hade den knappast i särskilt hög grad under tidigare decennier av arbetskraftsinvandring i Norden. Vi måste alltså räkna med att arbetskraftsinvandring också leder till ökad efterfrågan på arbetskraft och att denna efterfrågan på kort eller medellång sikt till och med kan vara större än utbudsförändringen. Hur de samlade effekterna på arbetsmarknaden ser ut beror på sammansättningen av arbetskraftsinvandringen och hur snabbt investeringarna reagerar på förändringar i befolkningens och arbetskraftens storlek. Effekterna kan vara olika på olika delar av arbetsmarknaden. Om en industri på en ort rekryterar arbetskraft behöver det inte leda till ökad efterfrågan på industriarbetare men väl på personal i daghem, skolor, detaljhandeln, privat service och byggnadsverksamhet.

5.2 Pendling och konjunkturvariationer

All rörlighet över gränserna är inte migration. Det finns också som vi tidigare behandlat en inte obetydlig pendling dels en kortväga pendling mellan gränsområdena i de nordiska länderna (troligen oftast dagligen), dels en mer långväga pendling (troligen en gång i veckan eller mera sällan). Vi kan då fråga oss om pendling har samma effekter som migration. Eftersom pendling finns i olika former och effekterna kan förväntas vara olika kan det vara lämpligt att diskutera de olika pendlingsalternativen var för sig.

Ett första fall är att pendlaren bor kvar i sitt land och sin kommun och börjar pendla till arbetet i ett annat land, t.ex. från Malmö till Köpenhamn. Jämfört med flyttningsfallet blir effekterna på efterfrågan på varor och tjänster i destinationslandet betydligt mindre. Även om en del av inkomsten kan komma att konsumeras i inpendlingslandet är det troligt att merparten konsumeras i utpendlingslandet. Det blir knappast heller några effekter på efterfrågan på social service och relaterade investeringar och inte heller på bostadsinvesteringar av en pendling av denna typ. Däremot kan det tillkomma andra typer av investeringar i arbetsplatser (precis som i migrationsfallet) i och med att utbudet av arbetskraft ökar. Ur efterfrågesynpunkt kan detta fall ses som extremvariant av gästarbetarfallet. Arbetskraften kommer men inte familjen och bostadsinvesteringar

behövs inte. Det är detta fall som kan bidra mest till att dämpa konjunkturvariationerna.

Ett andra fall är att pendlaren har sin familj kvar i hemlandet men under veckorna bor i utpendlingslandet; ett exempel är att någon från Västerås bor kvar där men arbetar i Oslo och veckopendlar dit. Det kan ses som en klar parallell till den traditionella gästarbetarmodellen. Familjen flyttar inte med. Jämfört med det förra fallet får vi en något större påverkan på efterfrågan i inpendlingslandet – mer kommer att konsumeras och pendlaren behöver en bostad i inpendlingslandet (om en än enkel sådan när familjen inte följer med). Jämfört med migrationsfallet är det mer troligt att pendlingen bidrar till en dämpning av en dämpning av pressen på arbetsmarknaden i inpendlingslandet.

Ett tredje fall av pendling är att någon flyttar till ett annat land för att börja pendla till arbetet i utflyttningslandet; ett exempel är att någon som arbetar och bor i Köpenhamn flyttar med sin familj till Malmö men fortsätter att arbeta i Köpenhamn. En sådan flyttning med åtföljande återpendling bidrar till att minska efterfrågan på varor och tjänster i utflyttnings/inpendlingslandet men bidrar till att öka den i inflyttnings/utpendlingslandet. I fallet med flyttning från Köpenhamn till Malmö innebär det ökad efterfrågan i detaljhandel, privat service, offentlig service och på bostäder i Malmö och minskning av efterfrågan på samma områden i Köpenhamn. Konjunktoren kan på detta sätt dämpas i Köpenhamn och förstärkas i Malmö.

5.3 Sammanfattning

Invandring leder inte bara till ett ökat utbud av arbetskraft men också till en ökad efterfrågan på arbetskraft. Invandrare efterfrågar konsumtionsvaror och tjänster, offentlig service och bostäder. Detta leder till efterfrågan på arbetskraft dels mer direkt genom att fler personer anställs i till exempel detaljhandel och skolor, dels indirekt genom att investeringarna ökar inom olika sektorer, till exempel genom att nya affärslokaler, skolor och bostäder byggs. Genom att både utbudet av och efterfrågan på arbetskraft ökar är det oklart hur konjunkturläget påverkas av invandringen. Mycket beror på hur snabbt nya investeringar kommer igång.

Även pendling kan leda till ökad efterfrågan i inpendlingslandet, en efterfrågeökning som dock sannolikt är betydligt mindre för en anställd pendlare än för en anställd invandrare. Effekterna på efterfrågan kan skilja sig något åt om det är fråga om daglig pendling eller veckopendling (eller pendling med än mer sällan förekommande hemresor). En utvandring åtföljd av inpendling till utvandringslandet kan bidra till att dämpa efterfrågan i utvandringslandet och förstärka den i invandringslandet.

Sammanfattning i punktform

- Inflyttning av invandrare till ett land eller kommun innebär att utbudet av arbetskraft ökar.
- Invandringen leder till ökad efterfrågan på varor och tjänster, till efterfrågan på social service och till investeringar inom offentlig service och i bostäder. Den kan också leda till ökade investeringar inom andra sektorer. Det innebär ökad efterfrågan på arbetskraft.
- Om invandringen på kort sikt innebär att utbudet på arbetskraft eller efterfrågan på arbetskraft ökar mest beror främst på hur snabbt investeringarna ökar när befolkningen växer.
- Det är därför inte självklart att invandring vid hög efterfrågan på arbetskraft dämpar konjunkturläget.
- Pendling över landsgränser påverkar efterfrågan på arbetskraft mindre än vad motsvarande migration gör.
- Migration över landsgräns åtföljt av pendling tillbaka till det tidigare arbetet innebär en dämpning av efterfrågan på arbetskraft i utflyttningslandet och en ökad efterfrågan på arbetskraft i inflyttningslandet.

6. Graden av integration i Norden

Migrationen och pendlingen över landsgränserna inom Norden är inte oväsentlig men den är betydligt mindre än migrationen och pendlingen inom de nordiska länderna. Att Norden formellt är en gemensam arbetsmarknad betyder inte att den är gemensam på samma sätt som inom de olika länderna. Det finns olika typer av hinder eller kostnader för rörlighet. Önskar man uppmuntra migration inom Norden är det viktigt att beakta dessa kostnader och hinder. Vi ska här diskutera några av dem.

En första typ av kostnader är transportkostnaderna. Det tar tid och kostar att pendla. Det är kostnader som kan minskas genom förbättrade kommunikationer – bättre vägar, bättre järnvägsförbindelser mm. Också kostnaderna för att utnyttja befintliga transportsystem kan behöva ses över. I Sverige finns inte direkta avgifter vid utnyttjande av vägar och broar med två undantag. De båda undantagen är två gränsbroar: Öresundsbron och nya Svinesundsbron. Avgifterna på dem är knappast samhällsekonomiskt optimala (de är inte lika med marginalkostnaden). Dessa avgifter verkar i riktning för pendling inom länderna och mot pendling mellan länderna.

En andra typ av kostnader är informationskostnader. Det är lättare att få information om lediga platser i det land man är bosatt. Det borde vara möjligt att på olika sätt förbättra denna typ av information mellan länderna.

Ett annat hinder kan vara utbildningssystemen. Trots betydande likheter finns stora skillnader mellan de olika länderna i Norden, vilket gör det svårare att bedöma meriterna för dem som kommer från ett annat nordiskt land. Det arbete som pågår för att göra de europeiska systemen för högre utbildning mer enhetliga, Bologna-processen, kan kanske bidra till större enhetlighet.

Mycket av rörligheten sker i samband med högre utbildning – flyttning till utbildningsorten i samband med starten av utbildningen och flyttning därifrån när utbildningen är avslutad. Ett sätt att öka rörligheten vore att på olika sätt stimulera de studerande att kombinera utbildning från olika nordiska länder, dvs. att genomföra en viss del av sin utbildning i ett annat nordiskt land än i det där de är bosatta.

Yrkesutbildningen på gymnasial nivå skiljer sig markant åt mellan de nordiska länderna. Danmark har en mycket omfattande lärlingsutbildning medan yrkesutbildning i skolform dominerar i de andra länderna. Här är det svårare att se möjligheter till överbyggning mellan systemen. Det finns dock anledning att undersöka möjligheterna till reformer också på detta område.

Det finns en samordning av socialförsäkringarna mellan länderna. Mycket av ersättningen vid inkomstbortfall är emellertid bestämd via

avtal. Det kan finnas rörelsehinder inbyggda i dessa avtal på så sätt att rättigheter förloras vid flyttning från ett land till ett annat och att motsvarande rättigheter inte fås i mottagande land. Det finns goda skäl att se över samordningen av dessa system.

Referenser

- Ablett, John (1999), "Generational Accounting in Australia" i Alan J. Auerbach, Laurence J. Kotlikoff och Willi Leibfritz (red.), *Generational Accounting Around the World*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Akbari, Ather H. (1989), "The benefits of immigrants to Canada on tax and public services", *Canadian Public Policy*, Vol. 15, s. 424–35.
- Akbari, Ather H. (1991), "The Public Finance Impact of Immigrant Population on Host Nations: Some Canadian Evidence", *Social Science Quarterly*, Vol. 2, s. 334–346.
- Auerbach, Alan J. och Philip Oreopoulos (1999a), "Generational Accounting and Immigration in the United States", NBER Working Papers 7041, March.
- Auerbach, Alan J. och Philip Oreopoulos (1999b), "The Fiscal Impact of U.S. Immigration: A Generational Accounting Perspective", paper prepared for NBER Tax Policy and the Economy conference, November 2, 1999.
- Axelsson, Roger och Olle Westerlund (2004), "A panel study of migration, self-selection and household real income", *Journal of Population Economics*, Vol. 11, s. 113–126.
- Björklund, Anders, Per-Anders Edin, Bertil Holmlund och Eskil Wadensjö (2006), *Arbetsmarknaden* (3:e upplagan), SNS Förlag: Stockholm.
- Blanchflower, David G., Jumana Saleheen och Chris Shadforth (2007), "The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy", IZA DP No. 2615.
- Boll, Stephan (1994), "Intergenerationale Umverteilungswirkungen der Fiskalpolitik in der Bundesrepublik Deutschland, Ein Ansatz mit Hilfe des Generational Accounting", *Finanzwissenschaftliche Schriften*, Band 66, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Bonin, Holger (2001a), "Fiskalische Effekte der Zuwanderung nach Deutschland: Eine Generationenbilanz", IZA Discussion Paper no. 235, June.
- Bonin, Holger (2001b), *Generational Accounting, Theory and Application*. Berlin: Springer-Verlag.
- Bonin, Holger (2002), "Eine fiskalische Gesamtbilanz der Zuwanderung nach Deutschland", *Quarterly Journal of Economic Research* 71, s. 215–229.
- Bonin, Holger, Bernd Raffelhüschen och Jan Walliser (2000), "Can Immigration Alleviate the Demographic Burden?", *Finanzarchiv*, Vol 57, s. 1–21.
- Card, David (1990), "The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market", *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 43, s. 245–257.
- Card, David och John DiNardo (2000), "Do Immigrant Inflows Lead to Native Outflows?", *American Economic Review*, Vol. 90, no.2, Papers and Proceedings, s. 360–367.
- Carrington, William J. och Pedro J. de Lima (1996), "The impact of the 1976 repatriates from Africa on the Portuguese labor market", *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 49, s. 330–347.
- Clune, Michael P. (1998), "The Fiscal Impacts of Immigrants: A California Case Study" i James P. Smith och Barry Edmonston (red.) (1998).
- Collado, M. Dolores, Iñigo Iturbe-Ormaetxe och Guadalupe Valera (2001), "Quantifying the Impact of Immigration on the Spanish Welfare State", Mimeo, Universidad de Alicante, November.
- ECON (1996), *Innvandring og offentlig økonomi*, Report 46/96, Oslo: ECON.
- Ekberg, Jan (1983), *Inkomsteffekter av invandring*, Acta Wexionensia, Serie 2, Economy och Politics, Växjö.
- Ekberg, Jan (1999), "Immigration and the public sector: Income effects for the native population in Sweden", *Journal of Population Economics*, Vol. 12, s. 278–297.
- Eliasson, Kent, Urban Lindgren och Olle Westerlund (2003), "Geographical Labour Mobility: Migration or Commuting", *Regional Studies*, Vol. 37, s. 827–837.
- Eliasson, Kent, Olle Westerlund och Johanna Åström (2007), "Flyttning och

- pendling i Sverige”, Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2008, SOU 2007:35.
- Eriksson, Tor (1989), “International Migration and Regional Differentials in Unemployment and Wages: Some Empirical Evidence from Finland”, i Ian Gordon och Anthony P. Thirlwall (red.), *European Factor Mobility: Trends and Consequences*, London: Macmillan.
- Fisher, Peter A och Thomas Straubhaar (1996), *Migration and Economic Integration in the Nordic Common Labour Market*, Nord 1996:2, Nordic Council of Ministers.
- Frank, Douglas H. (2007), “The Effect of Migration on Natives’ Employment Outcomes: Evidence from the Fall of Berlin Wall”, paper presented at the SOLE conference in Chicago, May 2007.
- Friedberg, Rachel M. (2001), “The impact of mass migration on the Israeli labor market”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 116, s. 1373–1408.
- Garvey, Deborah L. och Thomas J. Espenshade (1998), “Fiscal Impacts of Immigrant and Native Households: A New Jersey Case Study” i James P. Smith och Barry Edmonston (red.) (1998).
- Gott, Ceri och Karl Johnston (2002), “The migrant population in the UK: fiscal effects”, RDS Occasional Paper, No 77, Home Office, London.
- Greenwood, Michael (1997), “Internal Migration in Developed Countries”, i Mark Rosenzweig och Oded Stark (red.), *Handbook of Population and Family Economics*, vol. 1A, North-Holland.
- Gustafsson, Björn och Torun Österberg (2001), “Immigrants and the public sector budget – accounting exercises for Sweden”, *Journal of Population Economics*, Vol. 14, s. 689–708.
- Harris, John och Michael Todaro (1970), “Migration, Unemployment, and Development: A Two-Sector Analysis”, *American Economic Review*, Vol. 60, s. 126–142.
- Heikkilä, Elli, Mats Johansson, Lars Olof Persson och Lasse Stambøl (1999), “Interregional Labour Market Mobility through Regional Vacancy Chains: A Comparative International Approach”, uppsats presenterad på den 39:e kongressen för European Regional Science Association, Dublin, 23–27 augusti 1999.
- Hietala, Kari (1978), “Migration Flows between the Nordic Countries in 1963–1975. An Econometric Analysis of the Factors behind them”, i Finnish Contributions to the IUSSAP Conference on Economic and Demographic Change: Issue for the 1980s. Helsinki.
- Hunt, Jennifer (1992), “The impact of the 1962 repatriates from Algeria on the French labor market”, *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 45, s. 556–572.
- Islam, Asadul (2007), “Immigration Unemployment Relationship: The Evidence from Canada”, *Australian Economic Papers*, Vol. 47, March s. 52–66.
- Jackman, Richard och Savas Savouri (1992), “Regional Migration in Britain: An Analysis of Gross Flows Using NHS Central Register Data”, *Economic Journal*, Vol. 102, s. 1433–1450.
- Johansson, Lars M. (2007), “Fiscal implications of emigration”, Working paper, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Lange, Fabian och Douglas Gollin (2007), “Equipping Immigrants: Migration Flows and Capital Movements”, IZA DP No. 2745.
- Lee, Ronald och Timothy Miller (1998), “The Current Fiscal Impact of Immigrants and Their Descendants: Beyond the Immigrant Household” i James P. Smith och Barry Edmonston (red.) (1998).
- Leibfritz, Willi, Paul O’Brien och Jean-Christophe Dumont (2003), “Effects of Immigration on Labour Markets and Government Budgets – An Overview”, CESifo Working Paper No. 874.
- Longhi, Simonetta, Peter Nijkamp och Jacques Poot (2005), “A Meta-Analytic Assessment of the Effect of Immigration on Wages”, *Journal of Economic Surveys*, Vol. 19, s. 451–477.
- Longhi, Simonetta, Peter Nijkamp och Jacques Poot (2006), “The Fallacy of ‘Job Robbing’: A Meta-Analysis of Estimates of the Effect of Immigration on Employment”, Tinbergen Institute Discussion Paper, TI 2006–050/3.
- Lundborg, Per (1991), “Determinants of Migration in the Nordic Labor Market”, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 93, s. 363–376.

- MaCurdy, Thomas, Thomas Nechyba och Jay Bhattacharya (1998), "An Economic Framework for Assessing the Fiscal Impacts of Immigration" i James P. Smith och Barry Edmonston (red.) (1998).
- Manacorda, Marco, Alan Manning och Jonathan Wadsworth (2006), "The Impact of Immigration on the Structure of Male Wages: Theory and Evidence from Britain", CEP Discussion Paper No 754, October 2006.
- Mikkonen, Maria (2006), *International migration and labour market outcomes among refugees in Sweden*, Licentiate thesis, Department of Economics and Statistics, Växjö University.
- Moscarola, Flavia Coda (2001), "The Effects of Immigration Inflow on the Sustainability of the Italian Welfare State", CeRP Working Paper 6/01.
- McKenzie, David, John Gibson och Steven Stillman (2006), "How Important is Selection? Experimental versus Non-Experimental Measures of the Income Gains from Migration", World Bank Policy Research Working Paper 3906, May 2006.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/familyreunification/spouses/spouses.htm
- Mishan, Ezra J. och Lionel Needleman (1966), "Immigration, Excess Aggregate Demand and the Balance of Payments", *Economica*, Vol. 33, May, s. 129–147.
- Mishan, Ezra J. och Lionel Needleman (1968a), "Immigration: Some Long Term Economic Consequences. Part A", *Economia Internazionale*, Vol. 21, s. 281–300.
- Mishan, Ezra J. och Lionel Needleman (1968b), "Immigration: Some Long Term Economic Consequences. Part B. Allocative Aspects of Large Scale Immigration", *Economia Internazionale*, Vol. 21, s. 515–524.
- Nakosteen, Robert A. och Olle Westerlund (2004), "The effects of regional migration on gross income of labour in Sweden", *Papers in Regional Science*, Vol. 83, s. 581–595.
- Nordisk Pendlingskarta 2004*, SCB 2007.
- Nyberg, Peter (1980), *Emigration, ekonomisk tillväxt och stabilitet: en teoretisk undersökning kring emigrationens orsaker och effekter på medellång sikt*, doktorsavhandling, Åbo Akademi, Helsingfors: Finlands bank.
- Ohlsson, Rolf (1975), *Invandrare på arbetsmarknaden*, Skrifter utgivna av Ekonomisk historiska föreningen i Lund, vol. 16.
- Pedersen, Peder J. (1996), "Aggregated Intra-Nordic and Nordic-EC Mobility", i Peder J. Pedersen (red.), *Scandinavians without Borders – Skill Migration and the European Integration Process*, Amsterdam: North-Holland, Elsevier.
- Pedersen, Peder J., Marianne Røed och Eskil Wadensjö (2007) (under utgivning), *The Common Nordic Labor Market at 50*, Nordiska Rådet.
- Pekkala, Sari och Hannu Tervo (2002), "Unemployment and Migration: Does Moving Help?", *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 104, s. 621–639.
- Persson, Inga och Dan-Olof Rooth (2007), "Does Immigration Affect the Labor Market Outcomes of Natives?", working paper.
- Pissarides, Christopher och Ian McMaster (1990), "Regional Migration, Wages and Unemployment: Empirical Evidence and Implications for Policy", *Oxford Economic Papers*, Vol. 42, s. 812–831.
- Regeringens proposition 2003/04:149, Avtal mellan Sverige och Danmark om vissa skattefrågor m.m.
- Rooth, Dan-Olof och Jan Saarela (2006a), "Modersmål och arbetsmarknadsutfall: finsk- och svenskspråkiga finländare i Sverige", *Ekonomisk Debatt*, Årg. 34, s. 56–65.
- Rooth, Dan-Olof och Jan Saarela (2006b), "Selection in migration and return migration: Evidence from micro data", *Economic Letters*, Vol. 94, s. 90–95.
- Rothman, Eric S. och Thomas J. Espenshade (1992), "Fiscal Impacts of Immigration to the United States", *Population Index*, Vol. 58, s. 318–415.
- Røed, Marianne (1996), "Educational background and migratory behaviour in the Scandinavian labour market", i Peder J. Pedersen (red.), "Scandinavians without Borders – Skill Migration and the European Integration Process", i Eskil Wadensjö (red.), *The Nordic Labour Markets in the 1990's*, Part 2, Amsterdam: North-Holland.

- Røed, Marianne (2005), *Effekter av innvandring i arbeidsmarkedet – en norsk kontekst*, Institute for Social Research, Report 2005:04.
- Saarela, Jan och Dan-Olof Rooth (2006), "How integrated are Finns in the Swedish Labour Market? Outcomes of Free Labour Mobility", *International Migration*, Vol. 44, s. 119–152.
- Sjaastad, Larry A. (1962), "The Costs and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, Vol. 70, no. 5, part 2, s. 80–93.
- Smith, James P. och Barry Edmonston (red.) (1997), *The New Americans. Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Smith, James P. och Barry Edmonston (red.) (1998), *The Immigration Debate. Studies on the Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Storesletten, Kjetil (2000), "Sustaining Fiscal Policy through Immigration", *Journal of Political Economy*, Vol. 108, s. 300–323.
- Tamura, Yuji (2007), "Preferences for immigration restriction and opinions about immigrants' economic impacts", IIS Discussion Paper No. 119, Trinity College, Dublin.
- Thomas, Brinley (1972), *Migration and Urban Development. A Reappraisal of British and American Long Cycles*, London: Methuen.
- Thonstad, Tore (2003), "Oversette sider ved arbeidskraftsimport" i Ottar Brox, Tore Lindbekk och Sigurd Skirbekk (red.), *Gode formål – gale følger? Kritisk lys på norsk innvandringspolitikk*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Wadensjö, Eskil (1973), *Immigration och samhällsekonomi*, Lund: Studentlitteratur.
- Wadensjö, Eskil (1974), Kapitel 8 "Immigration" i SOU 1974:29, *Att utvärdera arbetsmarknadspolitik*.
- Wadensjö, Eskil (1976), "Factors Determining International Migration", i Åke E. Andersson och Ingvar Holmberg (red.), *Demographic, Economic and Social Interactions*, Cambridge, Mass: Ballingers Publ. Co.
- Wadensjö, Eskil (2000), "Immigration, the labour market, and public finances in Denmark," *Swedish Economic Policy Review*, Vol. 7, s. 59–84.
- Wadensjö, Eskil (2000a), "Omfördelning via offentlig sektor: en fördjupad analys" i *Integration i Danmark omkring årtusindskiftet*, Gunnar Viby Mogensen and Poul Chr. Matthiessen, red. Aarhus: Aarhus University Press.
- Wadensjö, Eskil (2002), "Ekonomiska effekter av invandringen" i *Invandrerne og arbejdsmarkedet*, Gunnar Viby Mogensen and Poul Chr. Matthiessen, red. Copenhagen: Spektrum.
- Wadensjö, Eskil och Christer Gerdes (2004a), "Some Socioeconomic Consequences of Immigration", i Torben Tranæs och Klaus Zimmermann (red), *Migrants, Work, and the Welfare State*, Odense: University Press of Southern Denmark.
- Wadensjö, Eskil och Christer Gerdes (2004b), "Immigrants and the Public Sector in Denmark and Germany", i Torben Tranæs och Klaus Zimmermann (red), *Migrants, Work, and the Welfare State*, Odense: University Press of Southern Denmark.
- Wadensjö, Eskil och Helena Orrje (2002), *Immigration and the Public Sector in Denmark*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Winter Ebner, Rudolf och Joseph Zweimüller (1996), "Immigration and the earnings of young native workers", *Oxford Economic Papers*, Vol. 48, s. 473–491.
- Winter Ebner, Rudolf och Joseph Zweimüller (1999), "Do immigrants displace young native workers: the Austrian experience", *Journal of Population Economics*, Vol. 12, s. 327–340.
- Zorlu, Aslan och Joop Hartog (2005), "The effect of immigration on wages in three European countries", *Journal of Population Economics*, Vol. 18, s. 113–151
- Öresundskonsortiet, 2005, <http://osb.oeresundsbron.dk>

Tabell 2. Antal inpendlare 2005, utpendlare 2005, antal personer som bor och arbetar i kommunen 2005, antal personer som pendlar till Öresundsregionen i Danmark 2004, antal personer som pendlar till hela Norge 2004 och antal personer som pendlar till hela Finland 2004.

	Inpendlare, 2005	Utpendlare, 2005	Bor och arbetar i kommunen, 2005	Pendlare till Öresundsregionen DK, 2004	Pendlare till hela Norge, 2004	Pendlare till hela Finland, 2004
Skåne						
Malmö	52 916	23 899	84 283	4 040	i.u.	i.u.
Helsingborg	18 492	12 469	41 253	789	i.u.	i.u.
Lund	29 590	16 399	29 868	305	i.u.	i.u.
Vellinge	2 827	10 487	4 500	278	i.u.	i.u.
Landskrona	4 642	5 598	9 998	241	i.u.	i.u.
Trelleborg	3 328	7 280	10 467	162	i.u.	i.u.
Burlöv	5 644	4 532	1 973	101	i.u.	i.u.
Svedala	3 198	6 335	2 920	82	i.u.	i.u.
Lomma	2 521	6 720	2 153	61	i.u.	i.u.
Staffanstorps	2 585	7 526	2 545	78	i.u.	i.u.
Värmland						
Eda	656	772	2 477	i.u.	542	i.u.
Torsby	953	683	4 673	i.u.	340	i.u.
Årjäng	488	452	3 672	i.u.	583	i.u.
Arvika	1 405	1 647	9 721	i.u.	257	i.u.
Västra Götaland						
Strömstad	840	617	4 499	i.u.	564	i.u.
Dals-Ed	421	461	1 668	i.u.	106	i.u.
Norrbotten						
Haparanda	299	523	2 918	i.u.	i.u.	460
Övertorneå	142	345	1 613	i.u.	i.u.	33
Kiruna	819	438	10 318	i.u.	i.u.	10
Pajala	157	418	2 037	i.u.	i.u.	11

Källa: SCB - Nordisk Pendlingskarta

i.u. = ingen uppgift